

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Omezení svéprávnosti

Petra Křížáková

PLZEŇ 2016

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2016

.....

Petra Křížáková

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala především své rodině za podporu, kterou mi po celou dobu studia poskytovala. Zvláštní dík pak patří mému manželovi.

Moje poděkování patří také vedoucímu mé diplomové práce,
JUDr. Miroslavu Kalnému, Ph.D.,
za to, že mi byl laskavým průvodcem světem spisů a soudních řízení.

Obsah

1	ÚVOD DO PRÁVNÍ ÚPRAVY OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI.....	1
1.1	Zbavení způsobilosti k právním úkonům – dřívější právní úprava.....	1
1.1.1	Listina základních práv a svobod a judikatura Ústavního soudu.....	1
1.1.2	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a judikatura Evropského soudu pro lidská práva.....	4
1.2	Další dokumenty, z nichž vychází nová právní úprava v ObčZ.....	6
2	POJEM SVÉPRÁVNOSTI.....	10
3	DŮVODY PRO OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI.....	13
3.1	Duševní porucha.....	14
3.2	Hrozba závažné újmy.....	15
4	ZPŮSOB A ROZSAH OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI.....	19
4.1	Procesní úprava řízení o omezení způsobilosti.....	19
4.1.1	Místní příslušnost soudu.....	20
4.1.2	Návrh na zahájení řízení.....	20
4.1.3	Účastníci řízení.....	22
4.1.4	Prostředky ke zjištění skutkového stavu.....	23
4.1.4.1	Výslech posuzovaného.....	23
4.1.4.2	Zhlédnutí.....	24
4.1.4.3	Znalecký posudek a výslech znalce.....	29
4.2	Rozsah omezení svéprávnosti.....	30
4.2.1	Způsob vymezení věcného rozsahu omezení svéprávnosti.....	31
4.2.1.1	Soukromá a veřejná práva člověka.....	32
4.2.1.2	Běžné záležitosti každodenního života.....	33
4.2.1.3	Majetkové vztahy.....	35
4.2.1.4	Rodinné právo.....	36
4.2.1.5	Požizování pro případ smrti.....	38
4.2.1.6	Další oblasti, na které má vliv omezení svéprávnosti.....	39
4.2.2	Časový rozsah omezení svéprávnosti.....	40
5	DŮSLEDKY OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI.....	43
5.1	Výběr opatrovníka.....	43
5.2	Práva a povinnosti opatrovníka.....	46
6	PODPŮRNÁ OPATŘENÍ PŘI NARUŠENÍ SCHOPNOSTI PRÁVNĚ JEDNAT.....	48
6.1	Předběžné prohlášení.....	48
6.2	Nápomoc při rozhodování.....	49
6.3	Zastoupení členem domácnosti.....	50

ÚVOD

Tato diplomová práce se zabývá tématem omezení svéprávnosti. Nelze se ubránit pocitu, že valnou většinou společnosti je omezení svéprávnosti vnímáno jako stigma, jako opatření chránící společnost před „neplnohodnotnými“ jedinci, přičemž smysl tohoto institutu v dnešní společnosti (a tím i v právní úpravě společenské vztahy upravující) je přesně opačný – ochrana zájmů osoby, která není schopna pro duševní poruchu právně jednat. Tato práce si neklade za cíl změnit veřejné mínění, cílem je přinést ucelený obraz o výše zmíněném právním nástroji. Tomu odpovídá i struktura práce a její členění do kapitol; v první kapitole je nastíněn posun právní úpravy od zbavení způsobilosti k právním úkonům, obsaženého v předešlém občanském zákoníku, k dnešnímu pojetí omezení svéprávnosti, včetně uvedení významných rozhodnutí, nálezů a právních dokumentů, které k tomuto posunu vedly.

Další kapitoly práce postupně odpovídají na následující otázky:

- co to je svéprávnost; nelze se obejít bez vymezení pojmu svéprávnosti, pojednává-li práce o jejím omezení (kap. 2 Pojem svéprávnosti),
- kdy a proč je využíván institut omezení svéprávnosti (kap. 3 Důvody pro omezení svéprávnosti),
- jakým způsobem a v jakém rozsahu je možné svéprávnost omezit (kap. 4 Způsob a rozsah omezení svéprávnosti),
- jaké jsou dopady omezení svéprávnosti (kap. 5 Důsledky omezení svéprávnosti)
- jaké jsou další nástroje právní ochrany osoby, která není schopna sama právně jednat, je-li omezení svéprávnosti nevyhovující (kap. 6 Podpůrná opatření při narušení schopnosti právně jednat).

1 ÚVOD DO PRÁVNÍ ÚPRAVY OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI

1.1 Zbavení způsobilosti k právním úkonům – dřívější právní úprava

Dřívější občanský zákoník, zák. č. 40/1964 Sb., místo pojmu „svéprávnost“ pracoval s pojmem „způsobilost k právním úkonům“.¹ Podle § 10 uvedeného zákona soud způsobilost fyzické osoby k právním úkonům omezil (a v rozhodnutí určil rozsah omezení), pokud pro duševní poruchu, nikoli jen přechodnou, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů byla schopna činit jen některé právní úkony. Pokud nebyla fyzická osoba pro duševní poruchu, nikoli jen přechodnou, vůbec schopna činit právní úkony, soud ji způsobilosti k právním úkonům zbavil. Původním účelem v historicky starších koncepcích právní úpravy této oblasti byla ochrana společnosti před duševně nemocnými, postupem času se přidala též ochrana postiženého, v posledních letech se ustálilo stanovisko, že jde o opatření chránící především osobu, o kterou se jedná.² Tato právní úprava ovšem vedla k ustálené praxi, že sama existence duševní poruchy byla důvodem pro omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům.³

1.1.1 Listina základních práv a svobod a judikatura Ústavního soudu

Zbavení způsobilosti k právním úkonům nepochybně představuje zásadní zásah do základních práv člověka, zaručených především čl. 5 a čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky. Listina uvedenými články zaručuje každému způsobilost mít práva (čl. 5), právo, aby byla zachována lidská důstojnost osoby (čl. 10 odst. 1) a ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2). Meze těchto základních práv mohou být upraveny pouze zákonem, a to za podmínek Listinou stanovených (čl. 4 odst. 2); při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu (čl. 4 odst. 4).

1 Občanský zákoník z roku 1950 užíval pro označení způsobilosti občana nabývat práv a zavazovat se k povinnostem jak pojmu způsobilost k právním úkonům, tak i pojmu svéprávnost; dále upravoval úplné a částečné zbavení občana svéprávnosti.

2 Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M.: Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 117.

3 Hromada, M., Šíma, A.: Praktické otázky omezování svéprávnosti, Soudní rozhledy 4/2015, s. 122

V této souvislosti je vhodné zmínit několik nálezů Ústavního soudu, které ilustrují přístup právní praxe k institutu zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům.

V nálezu **sp. zn. IV. ÚS 412/04**, ze dne 7. 12. 2005, Ústavní soud konstatoval, že „omezení způsobilosti k právním úkonům je vždy závažným zásahem do osobnostní integrity omezovaného. Takový zásah je třeba zkoumat z pohledu potenciálních zásahů do základních práv omezovaného, garantovaných především čl. 5 a čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny, vyložených v rozsahu, který omezuje lidská důstojnost. Protože tato práva Listina garantuje jako tzv. práva absolutní, lze k jejich omezení přikročit jen za účelem ochrany základních práv jiných osob anebo za účelem ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu či hodnoty obsažen v ústavním pořádku. Potenciální omezení těchto základních práv za tímto účelem však vždy musí být provedeno proporciálně.“ K tomuto účelu Ústavní soud vymezil třístupňový test proporcionality v řízení o způsobilosti k právním úkonům, který je nutné aplikovat v každém individuálním případě. Test se provádí v těchto třech krocích:

- a) Je sledovaný cíl legitimní? Je sledován a prosazován cíl nezbytný ve svobodné demokratické společnosti?
- b) Je dáno racionální spojení mezi cílem a prostředky vybranými k jeho prosazení?
- c) Existují alternativní způsoby dosažení cíle, jejichž využití by učinilo zásah do základního práva méně intenzivní, popř. jej zcela vyloučilo?

V dalším případě **sp. zn. II. ÚS 2630/07**, ze dne 13. 12. 2007, Ústavní soud posuzoval návrh na zrušení § 10 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb.⁴ Tento návrh Ústavní soud odmítl konstatováním, že samotná existence těchto ustanovení není protiústavní, a proto se jedná o návrh zjevně neopodstatněný.

Zásadním nálezem je **sp. zn. I. ÚS 557/09**, ze dne 18. 8. 2009. Ústavní soud uvedl, že „těžištěm ústavního pořádku České republiky je jednotlivec a jeho práva garantovaná ústavním pořádkem České republiky. Jednotlivec je východiskem státu. Stát a všechny jeho orgány jsou ústavně zavázány k ochraně a šetření práv jednotlivce. Pojetí naší ústavnosti se přitom neomezuje na ochranu

⁴ Stěžovatelka se domáhala zrušení rozsudků, jimiž nebylo vyhověno stěžovateli návrhu na vrácení způsobilosti k právním úkonům, zároveň navrhovala zrušení uvedeného ustanovení. Napadená rozhodnutí Ústavní soud zrušil.

základních práv jednotlivců (např. právo na život, zaručení právní subjektivity), ale v souladu s poválečnou změnou v chápání lidských práv se stala základní bází, z níž vychází interpretace všech základních práv, lidská důstojnost, která mimo jiné vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s objektem či předmětem.“ V tomto nálezu dále Ústavní soud citoval již výše zmíněný nálezn sp. zn. IV. ÚS 412/04, zejména opět poukazoval na proporcionalitu zásahu do lidských práv. „Při soudním rozhodování o omezení způsobilosti k právním úkonům bude vždy třeba důsledně dbát toho, aby nebyla omezována ve větším rozsahu, než je nezbytně třeba k ochraně základních práv třetích osob a jiných ústavně chráněných statků, v jejichž prospěch mají být základní práva omezovaného umenšena, přičemž jako krajní mez (k níž ne vždy je ovšem z hlediska principu proporcionality možné dospět) je třeba respektovat mez stanovenou čl. 4 odst. 4 Listiny. Z tohoto pohledu je také ústavně značně problematický institut zbavení způsobilosti k právním úkonům, který je evidentním reliktem starého režimu.“⁵

Podle tohoto nálezu dále „musí obecné soudy vždy zvážit všechny mírnější alternativy, kterými by bylo možno ještě dosáhnout sledovaného cíle v podobě ochrany konkrétně označených konkurujících práv či vyvoditelných zájmů z ústavního pořádku, přičemž omezení způsobilosti k právním úkonům musí být vždy považováno za prostředek nejkrajnější. Samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou (jak bude uvedeno dále, duševní porucha je jediným důvodem pro omezení svéprávnosti), totiž ještě není důvodem pro omezení její způsobilosti k právním úkonům, resp. - vyjádřeno jazykem základních práv – k omezení jejich základních práv (práva na právní osobnost a na lidskou důstojnost), ale musí být konkrétně uvedeno, koho, resp. co ohrožuje plná způsobilost k právním úkonům (zachování právní osobnosti) osoby omezované, a dále je třeba odůvodnit, proč nelze situaci řešit mírnějšími prostředky. Jinak řečeno – při rozhodování o omezení způsobilosti k právním úkonům (resp. o jeho rozsahu) se musí důsledně uplatňovat subsidiarita tohoto opatření.“ Tento nálezn zdůrazňuje povinnost soudu v konkrétním případě identifikovat uplatňující se konkurující právo či statek nebo zájem chráněný ústavním pořádkem, kvůli nimž má dojít k omezení základních práv osoby, jíž má být omezena způsobilost k právním úkonům. Ústavní soud tak opět vyzdvihuje nutnost proporcionality řešení

5 nálezn sp. zn. I. ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2009, bod 23

a aplikaci institutu omezení způsobilosti k právním úkonům v konkrétně odůvodněných případech.

1.1.2 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod neboli Evropská úmluva o lidských právech (dále jen „Úmluva“) je nejdůležitější úmluvou zakotvující lidská práva, sjednanou v rámci Rady Evropy. Úmluva byla podepsána dne 4. 11. 1950 v Římě, v platnost vstoupila v roce 1953. Česká a Slovenská federativní republika ratifikovala Úmluvu dne 18. 3. 1992 (publikována pod č. 209/1992 Sb.), závazky z této Úmluvy vyplývající převzala Česká republika po svém vzniku. Z hlediska problematiky způsobilosti k právním úkonům mají význam zejména články 5, 6 a 8 Úmluvy:

- článek 5 zaručuje právo na svobodu a osobní bezpečnost; člověk může být zbaven osobní svobody jen v souladu s řízením stanoveným zákonem a pouze ve vyjmenovaných případech,
- článek 6 zaručuje právo na spravedlivé řízení (spravedlivý proces);
- článek 8 zaručuje právo na respektování soukromého a rodinného života; do tohoto práva může státní orgán zasahovat v souladu se zákonem pouze tehdy, kdy je to nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Orgánem, který je povolán k rozhodování o porušení Úmluvy v jednotlivých případech, je Evropský soud pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku. Jak již bylo uvedeno, Česká republika je smluvním státem Úmluvy, je tedy dodržováním Úmluvy právně vázána, uznala právo na individuální stížnost u Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), a proto je v této souvislosti vhodné některá rozhodnutí ESLP uvést. Odkazy na judikaturu ESLP můžeme ostatně najít i v některých nálezech Ústavního soudu, který se na ni výslovně odvolává (viz níže u případu Shtukaturov v. Rusko).⁶

Ve věci **Matter v. Slovensko**, stížnost č. 31534/96, rozhodnutí ze dne 5. 7. 1999, ESLP uvedl, že není pochyb o tom, že zbavení způsobilosti k právním

⁶ např. nález sp. zn. Pl. ÚS 43/10 ze dne 13. 4. 2011

úkonům je závažným zásahem do práva garantovaného čl. 8 Úmluvy (ačkoli v tomto případě ESLP porušení čl. 8 neshledal).

V případě **Shtukaturov v. Rusko**, stížnost č. 44009/05, rozhodnutí ze dne 27. 3. 2008, ESLP konstatoval porušení čl. 5, 6 a 8 Úmluvy. Stěžovatel trpící duševní nemocí uvedl, že byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, aniž by byl o tomto řízení informován a pozván k jednání u soudu. Stěžovatel byl bez svého souhlasu na žádost matky, jež usilovala o získání majetku, který stěžovateli odkázala jeho babička, umístěn do psychiatrické léčebny. Matka byla ustanovena opatrovníkem stěžovatele. V důsledku zbavení způsobilosti k právním úkonům nemohl pracovat, uzavřít sňatek, vykonávat sdružovací právo, cestovat či nakládat s majetkem. Stěžovatel namítal, že zbavením způsobilosti k právním úkonům došlo k porušení jeho práva na soukromý život.⁷ V případě porušení čl. 8 soud uvedl, že zásah do stěžovatelova soukromého života byl velmi závažný, stěžovatel byl zbaven možnosti samostatně jednat téměř ve všech oblastech života, a to na neurčitou dobu.

Na rozhodnutí ESLP v případě **Shtukaturov v. Rusko** se přímo odkazuje Ústavní soud v nálezu ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 43/10: „ESLP konstatoval, že mnohé státy světa v posledních letech mění svůj přístup k lidem s postižením a prošly nebo procházejí reformou opatrovníckých systémů. Významným prvkem těchto reforem je právě rušení institutů zbavování a omezování způsobilosti k právním úkonům v jejich tradičních podobě a jejich nahrazování opatřeními, v jejichž důsledku osoba neztrácí způsobilost k právním úkonům, ale je jí poskytována pomoc s jejím uplatňováním. Evropský soud doporučuje tzv. funkční test, podle kterého samotná přítomnost jakéhokoli postižení (včetně duševního) neznamená automaticky ztrátu způsobilosti rozhodovat se. Je tedy třeba zkoumat, jakým druhům jednání osoba nerozumí a nedokáže je ovládat a jaký vliv má duševní nemoc na její společenský život, zdraví, majetkové zájmy apod.; pouhá existence duševní nemoci, a to ani závažné, nemůže být jediným důvodem k ospravedlnění zbavení způsobilosti k právním úkonům.“

Posledním případem, uváděným v této souvislosti, je **X. v. Chorvatsko**, stížnost č. 11223/04, rozhodnutí ze dne 17. 7. 2008. Stěžovatelka trpící

⁷ Stručný obsah stížnosti **Shtukaturov v. Rusko** byl převzat z *Marečková, J., Matiaško, M. Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010, s. 72

paranoidní schizofrenií (pravděpodobně v důsledku užívání omamných látek) byla zbavena způsobilosti k právním úkonům, v důsledku toho došlo ze zákona k jejímu zbavení rodičovských práv a její dcera byla dána k adopci, aniž by o tom stěžovatelka věděla. Podle chorvatských právních předpisů nemůže být rodič zbavený způsobilosti k právním úkonům účastníkem řízení o adopci a jeho souhlas s adopcí není vyžadován. Obdobná úprava byla obsažena i v českém právním řádu, v zák. č. 94/1963 Sb., dnes již zrušeném; byl-li rodič omezen nebo zbaven způsobilosti k právním úkonům, ztratil též rodičovskou zodpovědnost.⁸ ESLP konstatoval porušení čl. 8 Úmluvy tím, že se stěžovatelka nemohla účastnit řízení o adopci své dcery. Chorvatské soudy v žádném z řízení předcházejících adopci nezkoumaly vztah stěžovatelky a její dcery a způsobilost stěžovatelky vykonávat rodičovská práva. ESLP odmítl pravidlo, že každý, kdo je zbaven způsobilosti k právním úkonům, by měl být automaticky zbaven i rodičovských práv.⁹

1.2 Další dokumenty, z nichž vychází nová právní úprava v ObčZ

Vývoj judikatury Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva (pochopitelně se jedná o ukázkou nejpodstatnějších nálezů a rozhodnutí, nikoli o úplný o přehled judikatury k tématu způsobilosti k právním úkonům dostupné), uvedené v předchozí podkapitole, naznačil nutnost úpravy institutu zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům.

Dalším relevantním dokumentem, na který odkazuje Ústavní soud,¹⁰ a který bezpochyby ovlivnil úpravu omezení právní způsobilosti při přípravě nového kodexu občanského práva, je **Doporučení R 99 (4) Výboru ministrů členským státům o zásadách právní ochrany dospělých nezpůsobilých osob.**¹¹ Doporučení bylo přijato Výborem ministrů Rady Evropy ze dne 23. 2. 1999. Přestože se jedná o právně nezávazný dokument, který má pouze doporučující povahu, jedná se o významný nástroj důležitý při formulaci politik, právních předpisů a při jejich výkladu.¹² Podle tohoto Doporučení by ochranná opatření

8 § 34 odst. 2 zák. č. 94/1963 Sb., o rodině

9 Stručný obsah stížnosti X. v. Chorvatsko byl převzat z *Marečková, J., Matiaško, M.* Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání. 1. vydání. Praha: Linde, 2010, s. 74

10 např. nález sp. zn. Pl. ÚS 43/10 ze dne 13. 4. 2011

11 Dokument je dostupný na adrese: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Umluvy/zdravotnictvi/R_99_4_zasady_pravni_ochrany_nezpusobilych.pdf

12 *Marečková, J., Matiaško, M.*: Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání. 1. vydání. Praha: Linde, 2010, s. 45

a další právní prostředky dostupné pro ochranu osobních a ekonomických zájmů nezpůsobilých dospělých osob měly být flexibilní a přiměřené stupni nezpůsobilosti osoby; opatření by měla být používána vždy jen v nezbytných případech a měla by způsobilost osoby zachovávat v co největším rozsahu; tam, kde je to prokazatelně nezbytné, by však mělo být možné právní způsobilost omezit. Měla by existovat i taková opatření, která neomezují právní způsobilost dotčené osoby, a taková, která se týkají pouze jediného úkonu, aniž by byl jmenován zástupce nebo zástupce s trvalými pravomocí (opatrovník); měla by být zvažována potřeba zajistit takové právní nástroje, které by dosud způsobilá osoba mohla využít pro případ budoucí nezpůsobilosti. Ustavování či provádění opatření k ochraně nezpůsobilé osoby by mělo být v první řadě vedeno zájmy a blahem této osoby. Ochranné opatření by dotčenou osobu zejména nemělo automaticky zbavovat práva volit, pořídit závěť, nebo souhlasit či odmítnout souhlas s jakýmkoliv zákrokem v oblasti zdraví, stejně jako učinit rozhodnutí tam, kde to její způsobilost umožňuje. Při ustavování či provádění opatření by měla být v maximální možné míře zjišťována a respektována přání dotčené osoby, zvláště při výběru jejího zástupce či asistenta. Stát by měl zajistit řádný dohled nad působením ochranného opatření a jednání zástupce (opatrovníka) a zajistit dostatečný počet vhodných a kvalifikovaných osob, které budou nezpůsobilým osobám pomáhat nebo je zastupovat. Osoba, o jejíž způsobilost se jedná, by měla být neprodleně informována o zahájení řízení, které může mít vliv na její právní způsobilost; dotčená osoba by měla mít právo být v tomto řízení osobně vyslechnuta.

Zákon č. 89/2012, občanský zákoník (dále jen „**ObčZ**“) dále bere zřetel na **Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením**.¹³ Tato úmluva vstoupila v platnost dne 3. 5. 2008, Česká republika ji ratifikovala v září 2009 a byla vyhlášena pod č. 10/2010 Sb. m. s., ve znění opravy vyhlášené pod č. 44/2010 Sb. m. s.¹⁴ Jejím účelem je podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všemi osobami se zdravotním postižením.¹⁵ Vzhledem k tomu, jak velký dopad má tato Úmluva na změnu

13 Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 94.

14 Úmluva je dostupná např. na http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf

15 Kotrady, P.: Několik úvah k rozhodování o způsobilosti k právním úkonům. Právní rozhledy 13-14/2012, s. 499

právní úpravy v oblasti způsobilosti k právním úkonům, je považováno za vhodné přímo zde ocitovat klíčový článek 12 Úmluvy:

Článek 12 Rovnost před zákonem

1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, znovu potvrzují, že osoby se zdravotním postižením mají kdekoli právo na uznání jejich osoby jako subjektu práva.
2. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, uznávají, že osoby se zdravotním postižením mají, na rovnoprávném základě s ostatními, právní způsobilost ve všech oblastech života.
3. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, přijmou odpovídající opatření, aby umožnily osobám se zdravotním postižením přístup k asistenci, kterou mohou pro uplatnění této právní způsobilosti potřebovat.
4. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí, aby všechna opatření, která se týkají uplatnění právní způsobilosti, poskytovala, v souladu s mezinárodním právem v oblasti lidských práv, odpovídající a účinné záruky zamezující zneužití. Tyto záruky musí zajistit, aby opatření týkající se uplatnění právní způsobilosti respektovala práva, vůli a preference dané osoby, zabraňovala konfliktu zájmů a nevytvářela prostor pro nežádoucí ovlivňování, byla přiměřená a odpovídala situaci dané osoby, byla uplatňována po nejkratší možnou dobu a podléhala pravidelnému přezkumu odpovědným, nezávislým a nestranným orgánem nebo soudem. Tyto záruky musí být rovněž přiměřené stupni, jakým uvedená opatření ovlivňují práva a zájmy dané osoby.
5. S výhradou ustanovení tohoto článku, státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, přijmou veškerá odpovídající a účinná opatření, aby osobám se zdravotním postižením zajistily rovné právo vlastnit nebo dědit majetek, spravovat své finanční záležitosti a mít rovný přístup k bankovním půjčkám, hypotékám a dalším formám finančních úvěrů, a zajistí, aby osoby se zdravotním postižením nebyly svévolně zbavovány svého majetku.

Ustanovení čl. 12 Úmluvy reflektuje změnu paradigmatu v přístupu k uplatňování způsobilosti k právním úkonům osob s mentálním či psychosociálním postižením. Místo „náhradního rozhodování“, které je

charakteristické tím, že opatrovník rozhoduje místo opatrovance (v důsledku toho je opatrovanec vyloučen z rozhodování, a proto často i ze života ve společnosti jako takového), je text ustanovení založen na konceptu „podporovaného rozhodování“, které vychází z předpokladu, že každá osoba je schopná se rozhodovat, může k tomu však potřebovat větší či menší míru podpory. Státy se na základě Úmluvy zavazují zavést opatření, prostřednictvím kterých bude osobám se zdravotním postižením poskytována nezbytná podpora tak, aby mohly svou způsobilost k právním úkonům uplatňovat. Úmluva tak místo rozlišování osob, které mají způsobilost k právním úkonům, a osob, které byly této způsobilosti zbaveny (nebo jim byla omezena), předpokládá zavedení „spektra opatření na podporu výkonu způsobilosti k právním úkonům“ s tím, že na jednom konci takového spektra jsou osoby, které podporu nepotřebují, a na druhém konci jsou osoby, které potřebují výraznou podporu, jež ve výjimečných případech může být nezbytná pro celý rozsah způsobilosti. Podporované rozhodování tak má směřovat k tomu, aby bylo uplatňováno i v případech, kdy v současné době dochází k úplnému zbavení způsobilosti k právním úkonům, a tím institut zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům zcela nahradit. Z Úmluvy tedy vyplývá závazek pro smluvní strany opustit tradiční koncept náhradního rozhodování a opatrovnictví ve prospěch přijetí systému podporovaného rozhodování ve formě různých alternativ. Ty by se měly uplatnit i ve výjimečných případech, kdy osoba vyžaduje až stoprocentní asistenci.¹⁶

Popsané ustanovení Úmluvy se promítlo do ObčZ zavedením podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, konkrétně se jedná o předběžné prohlášení (§ 38 - § 44), nápomoc při rozhodování (§ 45 - § 48) a zastoupení členem domácnosti (§ 49 - § 54).

Další části této práce se zabývají právní úpravou omezení svéprávnosti podle občanského zákoníku (hmotněprávní úprava), k níž přistupuje procesní úprava řízení o svéprávnosti podle zák. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“).

¹⁶ Marečková, J.: Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. [Právní rozhledy 3/2009, s. 86]

2 POJEM SVÉPRÁVNOSTI

Občanský zákoník opouští dosavadní výraz „způsobilost k právním úkonům“ a vrací se k tradičnímu jednoslovnému označení „svéprávnost“. Toto označení používal občanský zákoník z r. 1950, opuštěno bylo zákoníkem z r. 1964 z ideologických důvodů a v zájmu vytvoření socialistické právní terminologie, která standardní jednoslovné pojmy nahrazovala termíny víceslovnými (ze „svéprávnosti“ se tedy stala „způsobilost k právním úkonům“, podobně např. místo „nájemné“ byla zavedena „úhrada za užívání bytu“.¹⁷ Označení „svéprávnost“ je vhodnější, neboť ObčZ opustil též pojem právního úkonu (který nahradil pojmem „právní jednání“) a zároveň pojem „svéprávnost“ lépe vyjadřuje, kdo je s to vlastním jednáním nabývat subjektivní práva a zavazovat se k povinnostem, kdo je osobou svého práva.¹⁸ Tradiční označení „svéprávnost“ zachová

Pojem svéprávnost vychází z římského práva, které rozlišuje osoby svého práva – *personae sui iuris, sui potestas* a osoby cizího práva – *personae alieni iuris*. Kdo je osobou svého práva, je svéprávný, rozhoduje o svém soukromoprávním postavení sám a respektuje se autonomie jeho vůle; kdo takovou osobou není, podrobuje se omezením plynoucím z toho, že má zákonného zástupce.¹⁹

Svéprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat). Tuto definici svéprávnosti uvádí § 15 odst. 2 ObčZ. ObčZ uvádí tři skutečnosti, na jejichž základě se člověk stává plně svéprávným.

- a) **Plně svéprávným se člověk stává zletilostí; zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku** (§ 30 odst. 1). Platí tedy, že (kromě dvou výjimek uvedených níže pod písmeny b) a c)) nelze plně svéprávnosti nabýt před nabytím zletilosti. Naopak nemusí vždy platit, že kdo je zletilý, je zároveň plně svéprávný, neboť svéprávnost může být rozhodnutím soudu omezena (o čemž pojednává tato práce).

17 Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 81

18 tamtéž, s. 76.

19 Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M.: Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 108.

b) Před nabytím zletilosti lze nabýt svéprávnost **uzavřením manželství** (§ 30 odst. 2). Přestože podle § 672 odst. 1 nemůže manželství uzavřít nezletilý, který není plně svéprávný, soud může ve výjimečných případech uzavření manželství povolit, jsou-li pro to důležité důvody (§ 672 odst. 2). V soudní praxi bývá v drtivé většině případů takovým důležitým důvodem těhotenství nezletilé snoubenky. Je však třeba konstatovat, že „těhotenství samo o sobě není důležitým důvodem, který by zakládal právní nárok na povolení uzavřít manželství. Soud je povinen zkoumat, zda takto uzavřené manželství bude plnit svůj účel, tj. měl by se zabývat celkovou duševní vyspělostí snoubenců, jejich vzájemným vztahem, ekonomickou situací nově založené rodiny apod.“²⁰ Zákonnou podmínkou je dovršení šestnácti let věku nezletilého.

Řízení o povolení uzavřít manželství lze zahájit jen na návrh nezletilého, který dovršil šestnácti let věku a který hodlá uzavřít manželství (§ 367 ZŘS). V případě tohoto řízení má nezletilý ze zákona (*ex lege*) plnou procesní způsobilost, která je jinak vázána na svéprávnost (§ 20 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád).

Svéprávnost nabytý uzavřením manželství se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné (§ 30 odst. 2).

c) Druhým (a zároveň posledním, který ObčZ umožňuje) způsobem nabytí plní svéprávnosti před nabytím zletilosti je **přiznání svéprávnosti** (§ 30 odst. 2 věta první). Institut přiznání svéprávnosti, též „emancipace“ vychází stejně jako pojem svéprávnosti z římského práva, ve kterém bylo umožněno prominout léta (*venia aetatis*) nezletilým mladším 25 let, kteří byli pod mocí *patera familias*, čímž získali plnou svéprávnost.²¹ Svěprávnost může nezletilému přiznat soud při splnění kumulativních podmínek: nezletilý dosáhl věku šestnácti let, je osvědčena jeho schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti a zákonný zástupce nezletilého s návrhem souhlasí (§ 37 odst. 1). Řízení o přiznání svéprávnosti nezletilému lze zahájit jen na jeho návrh nebo na návrh jeho zákonného zástupce (§ 468 odst. 2 ZŘS); je-li podán návrh na zahájení řízení

20 Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 41

21 Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 215

zákonným zástupcem, soud přizná nezletilému svéprávnost, pokud s návrhem nezletilý souhlasí (§ 37 odst. 2). Obdobně jako v případě řízení o povolení uzavřít manželství přiznává zákon nezletilému plnou procesní způsobilost.

Je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého, soud může nezletilému přiznat svéprávnost i v případě, kdy není některá z podmínek uvedených výše splněna, nejčastěji se bude pravděpodobně jednat o případy, kdy chybí souhlas zákonného zástupce (popř. zákonných zástupců). Vážným důvodem by mohlo být například to, že zákonní zástupci nezletilého zemřeli a vzhledem ke stupni vývoje nezletilého se bude zdát zcela neúčelným, aby byl stanovován jeho poručník.²²

Svéprávnosti se nikdo nemůže vzdát ani zčásti, učiní-li tak, nepřihlíží se k tomu. Svéprávnost člověka může omezit jen soud; je na místě opět připomenout, že omezení svéprávnosti je závažným, a proto zcela výjimečným zásahem do osobnostní integrity garantované čl. 5 a čl. 10 odst. 1 a 2.²³ Občanský zákoník jako kodex soukromého práva se přihlašuje k zásadám přirozeného práva a staví na nich:²⁴ soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka; soukromé právo spočívá (mimo jiné) na zásadách, že každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí; nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu. Důstojnost člověka, jeho hodnota jako osoby, je ústřední prvek, k němuž celková koncepce občanského zákoníku lne a jež jako nejvyšší hodnotu sleduje chránit.²⁵ Následující kapitoly se zabývají zákonnými podmínkami, způsobem a důsledky zásahu do přirozených práv člověka, jímž omezení svéprávnosti nesporně je.

22 *Lavický, P. a kol.*: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 215

23 *Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.*: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 234

24 *Eliáš, K. a kol.*: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 64.

25 *tamtéž*, s. 77

3 DŮVODY PRO OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI

Právní úprava reflektuje vývoj soudních rozhodnutí a nálezů v oblasti omezení svéprávnosti (resp. způsobilosti k právním úkonům) a respektuje závazky vyplývající z mezinárodních smluv; o těchto bylo pojednáno v úvodní kapitole této práce.

Byl-li podle starší právní úpravy (doplněné judikaturou) ospravedlňujícím důvodem pro omezení způsobilosti k právním úkonům zájem na ochraně práv a svobod třetích osob nebo ochrana poskytovaná statkům či zájmům plynoucím z ústavního pořádku,²⁶ zásadním kritériem pro rozhodnutí o omezení svéprávnosti podle ObčZ je **zájem člověka**, o jehož svéprávnost se jedná. K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí (otázkou zhlédnutí se zabývá kapitola 4) a **s plným uznáním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti**. Při rozhodování musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň **neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti** (§ 55). Z dikce zákona je patrné, že smyslem institutu omezení svéprávnosti je poskytnutí podpory osobě, která není schopna se o vlastní záležitosti postarat sama. O tom svědčí i zařazení omezení svéprávnosti do Oddílu 2 *Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat*.

Autoři Komentáře k Občanskému zákoníku nakladatelství Wolters Kluwer²⁷ zastávají opačný názor; podle jejich názoru se lze v souladu s dosavadní jurisprudencí domnívat, že k omezení svéprávnosti lze přikročit nejen v zájmu omezovaného jednotlivce, ale i za účelem ochrany základních práv jiných osob anebo za účelem ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu či hodnoty obsažen v ústavním pořádku (odkazují se přitom na již zmiňovaný nález Ústavního soudu IV. ÚS 412/04). Za poškození těchto ústavně garantovaných práv by totiž byl jedinec právně odpovědný, takže je v jeho zájmu, aby k jejich poškození nedošlo. Dosavadní judikaturu vymezující důvody pro omezení svéprávnosti tedy lze i nadále využít, avšak s přihlédnutím k tomu, že k omezení pro potřebu chránit právní zájmy třetích osob nebo veřejný zájem má s ohledem na dikci § 55 docházet jen výjimečně. Zájem člověka na omezení vlastní svéprávnosti z důvodu, že jinak bude docházet k porušování zájmů třetích osob

²⁶ např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3580/2010

²⁷ Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 234

nebo veřejného zájmu, je totiž dán až druhotně, skrze případnou odpovědnost člověka za zásah do těchto hodnot. S tímto názorem se autorka této práce neztotožňuje a považuje jej za „nedovřená vrátka“ za minulou právní úpravou a přístupem k institutu omezení svéprávnosti vůbec, který dostatečně nerespektoval zájem člověka, o jehož svéprávnost se jedná.

3.1 Duševní porucha

Důvodem pro omezení svéprávnosti může být pouze duševní porucha, která není jen přechodná a brání člověku v určitých záležitostech právně jednat. ObčZ právní definici duševní poruchy neposkytuje; duševní porucha tedy nesmí být jen přechodná, nemusí však nutně být trvalá nebo nevyлéčitelná. Důvodová zpráva k ObčZ²⁸ k tomu uvádí: „K rozhodnutí o omezení svéprávnosti musí být přistupováno se zřetelem k subjektivnímu hledisku v tom smyslu, že nerozhoduje, o jakou diagnózu duševní poruchy v daném případě jde, ale relevantní je, jak se projevuje v psychické způsobilosti konkrétní osoby, tj. jde-li o tak podstatnou odchylku od normálního psychického vývoje člověka, která mu v určitém rozsahu brání postarat se o vlastní záležitosti. U duševní poruchy se vyžaduje, aby nebyla jen přechodná. Přechodná duševní porucha (vyvolaná stresem, alkoholickým opojením nebo vlivem jiné drogy apod.) není důvodem pro zásah do svéprávnosti jejím soudním omezením; jednání v této poruše se posoudí se zřetelem ke konkrétním okolnostem případu. Podmínkou pro omezení svéprávnosti však není, aby šlo o nevyлéčitelnou duševní poruchu, postačí, že je způsobilá projevovat se v delším než jen krátkodobém časovém horizontu. Typické případy duševních poruch, které v praxi vedou k zásahu do způsobilosti člověka právně jednat, jsou např. schizofrenie, progresivní paralýza nebo chronická stadia závislosti na omamných látkách s pokročilou deprivací osobnosti apod.“. Rozhodující roli v tomto směru bude hrát závěr znalce z oboru psychiatrie, který bude duševní stav posuzovaného zkoumat. Otázka přechodnosti, resp. trvalosti duševní poruchy je jednoznačně otázkou odbornou.²⁹ V souvislosti s úlohou znaleckého posudku je však třeba zmínit, že znalecký posudek je v řízení o svéprávnosti sice závažným důkazem, nesmí však být důkazem jediným a nemůže nahrazovat nedostatek

28 Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 62.

29 Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 442

skutkových zjištění.^{30,31} Postup soudů v řízeních o omezení svéprávnosti byl předmětem kritiky ze strany Ústavního soudu v nálezu ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07: „postup soudů v těchto věcech je charakterizován formálním, schematickým pohledem na projednávaný případ, bez snahy o individuální přístup ke každému jednotlivému případu, a naprosto nekritickým přejímáním závěrů znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí pak není rozhodnutí nezávislého soudu, ale soudního znalce.“

Zájem člověka musí omezení svéprávnosti vyžadovat, sama existence duševní poruchy nemůže být důvodem pro omezení svéprávnosti. Při rozhodování soud musí zkoumat, zda duševní porucha (která není jen přechodná) zásah do svéprávnosti vyžaduje, a to v zájmu člověka, jehož se rozhodování týká. **Není naopak rozhodné, zda duševní porucha zásah do svéprávnosti umožňuje.** Zásadním kritériem pro rozhodnutí je zájem člověka a nic jiného.³²

Pro úplnost je třeba uvést, že není samo o sobě důvodem k omezení svéprávnosti, má-li člověk obtíže dorozumívat se (§ 57). Toto ustanovení odráží závazek vyplývající z Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, o které již bylo pojednáno výše. I v případě osob např. hluchoněmých, které jsou typicky osobami s obtížemi dorozumívat se, je jediným důvodem pro omezení svéprávnosti duševní porucha.

3.2 Hrozba závažné újmy

Omezit svéprávnost člověka lze jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření (§ 55 odst. 2). Z tohoto ustanovení je opět patrná snaha zákonodárce o šetření práv člověka a užití institutu omezení svéprávnosti jako prostředku *ultima ratio*.

Zájem člověka, kterého se omezení týká, je tím, co musí mít soud na vědomí po celou dobu rozhodování. Rozhodnutí o omezení svéprávnosti nemůže sledovat zájem někoho jiného. Omezení svéprávnosti bude v zájmu člověka

30 Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09

31 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3580/2010

32 *Lavický, P. a kol.*: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 276

například tehdy, bude-li terčem finančních ústavů, které mu budou nabízet kreditní karty. Čerpáním prostředků se dostane do velmi nepříznivé sociální situace, neboť splátky, které bude schopen platit, nepokryjí ani příslušenství pohledávky, takže jistina nebude umořována.³³ V tomto případě by se jednalo o hrozbu újmy majetkové, v jiných případech se může jednat i o újmu osobní. Stále se však jedná o hrozbu újmy, která může být způsobena osobě, o niž se jedná, nikoli o újmu, která může být způsobena třetím osobám. Nebezpečí, že v případě neomezené svéprávnosti dojde k závažné újmě na straně člověka, musí být **nikoliv jen hypotetické**.³⁴ Hrozbu závažné újmy by měl soud zkoumat podle okolností konkrétního případu. Pro lepší představu konkrétních případů, které mohou v běžném životě nastat, lze uvést tyto situace:³⁵

- a) Muž žije s manželkou na samotě u lesa. Manželka je v důchodu, stará se o domácnost, zařizuje potřebné záležitosti (odečet plynu, vodoměru, platba inkasa). Některé záležitosti vyřizují společně, například nákup, přebírání pošty. Běžné záležitosti je muž schopen vyřídit i sám (nakoupit běžné potraviny, vyzvednout si dopis na poště). V takovém případě nic nenasvědčuje tomu, že by člověku bez omezení svéprávnosti hrozila závažná újma. Nebude proto nutné k omezení svéprávnosti přistoupit. (Autor nepochybně zapomněl uvést, že muž trpí duševní poruchou, nikoli jen přechodnou, v opačném případě by nebyl dán důvod pro omezení svéprávnosti.)
- b) Muž žije v nájemném bytě sám (autorka této práce dodává, že trpí lehkou mentální retardací), je třeba, aby jednal s úřady při vyřizování sociálních dávek, aby jednal s vlastníkem domu při prodloužení nájemní smlouvy a podobně. Je vyřizováno dědictví po manželce, která zanechala nejen majetek, ale také řadu dluhů. V takovém případě mu může hrozit závažná újma, a tedy by omezení svéprávnosti přicházelo v úvahu.

Před rozhodnutím o omezení svéprávnosti však soud bude muset zkoumat i druhou podmínku, tedy zda vzhledem k zájmům posuzovaného nebude stačit mírnější opatření (např. nápomoc v rozhodování nebo zastoupení

33 tamtéž, s. 276

34 Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 234

35 Převzato z Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 277

členem domácnosti).

Případy, v nichž se duševní porucha, nikoli jen přechodná, projeví v neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti, mohou být velmi různorodé. Soud musí zvážit všechny okolnosti konkrétního případu, z nichž vychází při rozhodování o omezení svéprávnosti dotčené osoby, případně o mírnějších opatřeních. Tyto případy mohou mít dvě krajní polohy – na jedné straně poruchy lehčího rázu, kde lze obtíže způsobené touto poruchou překonat mírnějšími opatřeními, kterými jsou nápomoc při rozhodování nebo zastoupení členem domácnosti (o těchto podpůrných opatřeních pojednává kapitola 6). Na druhém konci spektra se vyskytují tak závažné duševní poruchy, které brání člověku porozumět a posuzovat i zcela jednoduché společenské jevy a znemožňují mu ve významné míře komunikovat s okolím. Velmi často nebude pochyb o tom, že člověk není schopen ani takového chování, které by bylo možno zaměnit s projevem vůle směřující k právnímu jednání. Vzniká pak otázka, zda v takových případech nevyužít například institutu opatrovnictví, který není spojen se zásahem do svéprávnosti, ale jehož prostřednictvím by za člověka mohla být činěna nezbytná právní jednání (např. uzavření smlouvy o umístění v zařízení sociálních služeb).³⁶ U těchto osob si lze těžko představit, že by jim hrozila závažná újma, jejíž reálná, nikoliv jen hypotetická, existence je vedle duševní poruchy odůvodněním pro omezení svéprávnosti. Sám zákonodárce nabízí v ustanoveních o opatrovnictví „možnost ustanovit člověku opatrovníka bez toho, že by došlo k omezení svéprávnosti a představuje tak další alternativu k omezení svéprávnosti. Toto opatření bude vhodné zejména v těch případech, kdy není obava, že aktivním právním jednáním vznikne dotčené osobě újma, ale kdy by újma mohla vzniknout v důsledku toho, že osoba by sama určité úkony neučinila (např. žádost o sociální dávky). Nezbytná pomoc bude v tomto případě poskytnuta jmenovaným opatrovníkem, který nebude moci jednat samostatně, ale jenom společně s opatrovancem, případně v souladu s jeho vůlí. Pokud vůli opatrovance nebude možno zjistit, soud rozhodne namísto opatrovníka.“³⁷ Rozhodnutí soudu v takovém případě svéprávnost osoby neomezit a využít institutu opatrovnictví podle názoru autorky naplňuje smysl aktuální úpravy; navíc by přispělo ke snížení

36 Hromada, M., Šíma, A.: Praktické otázky omezování svéprávnosti, Soudní rozhledy 4/2015, s. 122

37 Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 217.

administrativní zátěže soudů – jak bude uvedeno dále, omezit svéprávnost lze nejdéle na dobu tří let, před uplynutím této je nutné zahájit nové řízení. Tato myšlenka ovšem naráží na problém spočívající v podání návrhu na zahájení řízení. Opatrovnictví člověka je obecně zakotveno v § 465 ObčZ, ale má-li být opatrovník jmenován člověku, jehož stav mu působí obtíže při správě jmění nebo hájení práv, musí zde být návrh takového člověka na zahájení řízení (§ 469 odst. 1 ObčZ, § 45 odst. 1 ZŘS). Pak je ale zřejmé, že využití institutu opatrovnictví nepřichází v úvahu u těch závažných poruch, pro které nebude člověk schopen podat návrh na zahájení řízení. Omezení svéprávnosti a s ním spojené jmenování opatrovníka je tak stále jedinou cestou k vyřešení takové situace.³⁸

38 *Hromada, M., Šíma, A.*: Praktické otázky omezování svéprávnosti, *Soudní rozhledy* 4/2015, s. 122

4 ZPŮSOB A ROZSAH OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI

Tato kapitola se zabývá způsobem, jakým může být omezena svéprávnost člověka. Svéprávnost člověka může omezit jen soud (§ 56), a to za splnění dalších podmínek stanovených ObčZ (důvody k omezení svéprávnosti jsou v této kapitole ponechány stranou, byly dostatečně popsány v předchozí kapitole); procesní stránku soudu upravuje zák. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (ZŘS). Zvláštní pozornost je věnována institutu zhlédnutí.

Další část této kapitoly popisuje rozsah, v jakém může soud svéprávnost osoby omezit, a to z hlediska věcného a časového, a jakým způsobem musí být rozsah v rozhodnutí soudu vymezen.

4.1 Procesní úprava řízení o omezení způsobilosti

Omezit svéprávnost člověka lze **pouze rozhodnutím soudu**, žádný jiný orgán k tomu pravomoc nemá. To platí zejména pro správní orgány. Podle stanoviska občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 23. 5. 1979, sp. zn. Cpj 301/77 „správní orgán sám nemůže o způsobilosti k právním úkonům rozhodovat a nemůže ji posuzovat ani jako otázku předběžnou. Jestliže soudem dosud nebylo o způsobilosti občana k právním úkonům pravomocně rozhodnuto, vychází správní orgán z toho, že jde o občana, který je k právním úkonům způsobilý.“ Není důvod se domnívat, že by byl závěr tohoto stanoviska již neplatný.

Řízení o svéprávnosti je upraveno v § 34-43 ZŘS. Jedná se o řízení nesporné; tomu odpovídá i uplatnění zásady vyšetřovací, jež se projevuje v § 21 ZŘS – soud provede i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány. Dále se uplatňuje zásada materiální pravdy - úkolem soudu je důkladně vzít v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti a zhodnotit, zda vzhledem k zájmům člověka nepostačují mírnější a méně omezující opatření. Má-li soud za to, že taková mírnější opatření postačují, může v průběhu řízení rozhodnout zejména o schválení smlouvy o nápomoci (o schválení smlouvy o nápomoci však lze rozhodnout jen na návrh podporovaného nebo podpůrce - § 32 odst. 1 ZŘS), schválení zastoupení členem domácnosti nebo jmenování opatrovníka.

4.1.1 Místní příslušnost soudu

K řízení o svéprávnosti je příslušný obecný soud toho, o jehož svéprávnosti se rozhoduje. Pokud je tato osoba bez svého souhlasu umístěna ve zdravotním ústavu nebo je umístěna v zařízení sociálních služeb, je k řízení příslušný soud, v jehož obvodu je tento ústav. Rozhodující přitom je, kde se takový ústav nebo zařízení sociálních služeb skutečně fyzicky nachází, nikoliv kde je jeho formální sídlo. Je třeba též, zmínit závěr soudu uvedený ve Zprávě o úrovni řízení a rozhodování soudů České socialistické republiky ve věcech způsobilosti k právním úkonům, projednané a schválené občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR, **Cpj 160/76** z 18. 11. 1977: „Je nesprávné považovat za obecný soud člověka ten soud, v jehož obvodu je ústav sociální péče, bez ověření, zda člověk nemá v obvodu jiného soudu bydliště, tj. místo, v němž se zdržuje v úmyslu zdržovat se zde trvale, a zda jeho pobyt v ústavu není jen přechodný.“

4.1.2 Návrh na zahájení řízení

Řízení o svéprávnosti lze zahájit i bez návrhu, soud zahájí řízení bezodkladně poté, co se dozví skutečnostech rozhodných pro vedení řízení. Tím se projevuje zásada oficiality, taktéž typická (vedle zásady vyšetřovací a zásady materiální pravdy) pro nesporné řízení. O zahájení řízení bez návrhu vydá soud usnesení, které doručí účastníkům řízení do vlastních rukou (k vymezení okruhu účastníků řízení viz níže). Dále lze řízení zahájit na návrh, a to i ústně do protokolu (§ 14 ZŘS).

Návrh na zahájení řízení může učinit každý, kdo má právní osobnost (§19 zák. č. 99/1963, Sb., občanský soudní řád; § 15 odst. 1 ObčZ). ZŘS výslovně uvádí zdravotní ústav jako dalšího možného navrhovatele, tzn. že nemusí mít hmotněprávní subjektivitu, ZŘS mu ze zákona přiznává subjektivitu procesní (§ 35 ZŘS). Navrhovatelem může být i státní zastupitelství podle § 8 odst. 2 ZŘS (státní zastupitelství může též vstoupit do již zahájeného řízení podle § 8 odst. 1 písm. d) ZŘS). Z dikce ustanovení § 35 odst. 2 ZŘS lze dovodit, že návrh na zahájení řízení může podat i státní orgán (též bez hmotněprávní subjektivity). Obsah návrhu vymezuje § 35 odst. 2 věta první ZŘS, podle něhož musí z návrhu vyplývat, z jakých skutkových a právních důvodů považuje

navrhovatel návrh za důvodný, a fakt, že užití mírnějších a méně omezujících opatření není možné. V případě, že návrh podává někdo jiný než státní orgán nebo zdravotní ústav, může mu soud uložit, aby do přiměřené lhůty předložil lékařskou zprávu o duševním stavu osoby, o jejíž svéprávnost se jedná; není-li v této lhůtě lékařská zpráva předložena, soud zastaví řízení. „Jde o „pojistku“ proti nedůvodným a šikanózním návrhům. Na druhou stranu zákonodárce nepožaduje, aby navrhovatel prokázal právní zájem na podaném návrhu.“³⁹ Soud zajisté nebude požadovat předložení lékařského vysvědčení v případě, kdy by se z okolností případu jevil takový požadavek zcela zbytečný, nebo když by jiné okolnosti nasvědčovaly tomu, že je v obecném zájmu, aby řízení bylo provedeno (například kde by mohlo dojít k ohrožení života či zdraví jiných osob).⁴⁰

Jen obtížně si lze představit osobu, která sama podá návrh na omezení vlastní svéprávnosti (třebaže prostřednictvím zástupce), trpí přitom duševní chorobou, která není jen přechodná, a přitom není možné užít mírnějších a méně omezujících opatření.

Návrh na zrušení nebo změnu rozhodnutí, kterým bylo rozhodnuto o omezení svéprávnosti, může podat i ten, jemuž byla svéprávnost omezena (má tedy samostatnou procesní způsobilost pro podání návrhu, i když musí být v průběhu řízení zastoupen opatrovníkem podle § 37 ZŘS). V tomto případě se předpokládá zlepšení stavu osoby omezené ve svéprávnosti; pokud soud návrh na zrušení nebo změnu rozhodnutí opakovaně zamítl a nelze očekávat zlepšení stavu, může soud rozhodnout, že mu toto právo nepřísluší (po přiměřenou dobu, nejdéle však po dobu šesti měsíců ode dne právní moci tohoto rozhodnutí).

Z hlediska vymezení okruhu účastníků je třeba u došlých podání rozlišovat, zda jde o návrh na zahájení řízení nebo jde jen o podnět k tomu, aby soud usnesením zahájil řízení i bez návrhu. Je třeba při tom zohlednit skutečnost, že navrhovatel bude mít v řízení veškerá práva účastníka řízení, včetně práva podávat odvolání a bude třeba i zněním výroku rozsudku vyjádřit vztah k podanému návrhu na zahájení řízení. Aby soud mohl v pochybných případech uvážit, zda lze v řízení postupovat k návrhu, nebo zda je nutno zahájit bez návrhu, bude třeba mnohdy formulovat dotaz na pisatele nejasného podání v tom smyslu,

39 *Lavický, P. a kol.*: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 284

40 Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 8. 12. 1964, sp. zn. 6 Co 651/64

zda má skutečný zájem být účastníkem řízení se všemi důsledky z toho plynoucími, nebo zda mýnil dát pouze podnět k zahájení řízení, aniž by se ho pak dále zúčastňoval.⁴¹

4.1.3 Účastníci řízení

Podle § 6 ZŘS jsou účastníky řízení **navrhovatel**, a ten, o jehož právech a povinnostech má být v řízení jednáno, zejména tedy osoba, o jejíž svéprávnosti se jedná (posuzovaný). **Posuzovaný** je v řízení zastupován **opatrovníkem**, kterého mu jmenuje soud. To nebrání tomu, aby si posuzovaný zvolil zmocněnce, a to i bez souhlasu opatrovníka. O tom a o dalších svých dalších procesních právech a povinnostech musí být posuzovaný poučen. (§ 37 odst. 1) Jsou-li úkony opatrovníka a zvoleného zmocněnce v rozporu, posoudí soud, který z úkonů je v zájmu posuzovaného (§ 37 odst. 2). K výběru opatrovníka pro řízení se vyjadřuje Nejvyšší soud v již (opakovaně) citované Zprávě o úrovni řízení a rozhodování soudů ČSR ze dne 18. 11. 1977, Cpj 160/1976, takto: „Při výběru osob pro ustanovení opatrovníka pro řízení o způsobilosti k právním úkonům (o omezení svéprávnosti) je nevhodné ustanovit těmito opatrovníky blízké příbuzné, kteří dali podnět k zahájení řízení, a to pro nebezpečí kolize zájmů mezi takovými blízkými příbuznými a posuzovaným, jež by mohla ovlivnit i průběh řízení a ohrozit jeho nestrannost, nelze-li v některých případech vyloučit osobní zájem příbuzného na rozhodnutí. Pokud pak se příbuzný stal podáním návrhu na zahájení řízení účastníkem tohoto řízení, je již pojmově vyloučeno, aby byl ustanoven opatrovníkem pro totéž řízení.“

Navrhovatel (není-li řízení zahájeno bez návrhu) a posuzovaný, zastoupený opatrovníkem, nemusí být jedinými účastníky řízení; posuzovaný nemusí být jedinou osobou, o jejíž právech a povinnostech se v řízení jedná. Právy a povinnostmi se rozumějí jednak práva a povinnosti, o kterých má být přímo rozhodnuto, jednak práva a povinnosti osob, o nichž se ve výroku soudního rozhodnutí sice nerozhoduje, ale o nichž se přece jen jedná, a které výrokem soudního rozsudku mohou být dotčeny.⁴² Jestliže je člověk, o jehož svéprávnosti se jedná, rodičem nezletilého dítěte, je účastníkem řízení též toto **nezletilé dítě**

41 Zpráva o úrovni řízení a rozhodování soudů ČSR ve věcech způsobilosti k právním úkonům, projednané a schválené občanskoprávním kolegiem NS ČSR, Cpj 160/76 z 18. 11. 1977

42 *Lavický, P. a kol.*: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 284

a **druhý z rodičů** (nedošlo-li ke zbavení rodičovské odpovědnosti). Pokud soud rozhoduje o omezení svéprávnosti, rozhodne zároveň o jeho rodičovské odpovědnosti (§ 865 odst. 2 ObčZ); výkon rodičovské odpovědnosti rodiče, jehož svéprávnost byla v této oblasti omezena, může být po dobu omezení jeho svéprávnosti pozastaven. Takový výrok by měl jistě dopad na práva a povinnosti dítěte i druhého z rodičů. Nezletilé dítě (popř. děti) je při řízení zastoupeno kolizním opatrovníkem, kterého mu ustanoví soud.

Pokud nebylo řízení o svéprávnosti zastaveno, soud zahájí řízení ve věcech opatrovnictví (jak bude uvedeno v kap. 5, v rozhodnutí o omezení svéprávnosti musí soud jmenovat člověku opatrovníka) a řízení spojí (§ 46 ZŘS). Jakmile se součástí řízení stane i řízení o ustanovení opatrovníka, stává se účastníkem obou řízení i **potenciální opatrovník**. Od výsledku řízení se odvíjí rozsah jeho opatrovnických práv a povinností, je tedy (byť nepřímo) osobou, o jejíž práva a povinnosti se jedná.

Platí, že k projednání věci samé soud nařídí jednání (§ 19 ZŘS), přípravné jednání soud nevede (§ 17 ZŘS). Zde je třeba upozornit, že až demokratický zákonodárce zrušil ustanovení, podle kterého „z důvodu vhodnosti“ nebylo třeba ve věci nařizovat jednání; za starší procesní úpravy bylo tedy možno omezit (resp. zbavit) ve způsobilosti k právním úkonům dokonce bez jednání.⁴³

4.1.4 Prostředky ke zjištění skutkového stavu

Skutečnosti důležité pro rozhodnutí ve věci samé soud zkoumá z úřední povinnosti (§ 20 odst. 1 ZŘS). Soud vyvine potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si člověk zvolí (§ 56 odst. 2 ObčZ). Toto ustanovení opět ukazuje, že zájem člověka, o jehož svéprávnost se jedná, je na prvním místě. Podle § 38 ZŘS soud vyslechne posuzovaného, znalce, podle okolností ošetřujícího lékaře posuzovaného, jeho opatrovníka a provede popřípadě další vhodné důkazy.

4.1.4.1 Výslech posuzovaného

Vychází se tedy z pravidla, že soud v řízení o omezení svéprávnosti

⁴³ Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 436

posuzovaného vyslechne. Od výsledku lze upustit, pokud výsledek posuzovaného nelze vůbec provést nebo nelze-li tak učinit bez újmy pro zdravotní stav posuzovaného. I v těchto situacích však soud musí posuzovaného **zhlédnout**.

Tímto postupem se má zabránit tomu, aby k omezení svéprávnosti člověka docházelo „od stolu“, tedy formálním způsobem, aniž by se soud přesvědčil o skutečném stavu posuzovaného. Pokud posuzovaný sám požádá, aby byl vyslechnut, soud tak musí učinit (přestože by hrozila újma pro zdravotní stav posuzovaného) (§ 38 odst. 2 ZŘS).

Občanský zákoník umožňuje, aby bylo při výslechu použito takového způsobu dorozumívání, který si člověk, o jehož svéprávnosti soud rozhoduje, zvolí (§ 56 odst. 2). V úvahu tak přichází, že vyslýchaný bude na pokládané otázky odpovídat například písemně. K výslechu posuzovaného není třeba jeho souhlasu (§ 22 věta druhá ZŘS).

Na návrh znalce může soud nařídít, aby byl posuzovaný po dobu nejvýše 4 týdnů vyšetřován ve zdravotním ústavu; musí toho být však nezbytně třeba k vyšetření zdravotního stavu a nelze toho dosáhnout jinak (§ 38 odst. 3 ZŘS).

4.1.4.2 Zhlédnutí

Institut zhlédnutí (přes svůj nesporně procesní charakter) je zohledněn i v hmotněprávní úpravě; je vhodné připomenout znění § 55 ObčZ: „K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti.“ Člověk, jehož svéprávnost má být omezena, není objektem řízení, nýbrž osobou, jejíchž podstatných zájmů se řízení týká. Zákon proto v první větě zdůrazňuje, že k projednání a rozhodnutí věci by měl soud přistupovat jednak s potřebnou odpovědností, která odráží význam soudního rozhodnutí pro právní poměry jedince, a jednak s vědomím, že do doby omezení svéprávnosti jde o osobu plnoprávnou, která je jedinečným a nenahraditelným členem lidské společnosti.⁴⁴

ZŘS dále neupřesňuje, jakým způsobem by mělo zhlédnutí probíhat, ani která osoba jej může provést (zákon hovoří toliko o soudu). V praxi vyvolává

⁴⁴ Melzer, F., Tégel, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 437

tento institut mnoho diskuzí, zvláště určení toho, kdo má zhlédnutí provést, proto je na místě uvést některé názory zabývající se touto otázkou.

Z komentáře k občanskému zákoníku nakladatelství Wolters Kluwer z roku 2014: „Zhlédnutím se rozumí pokus o zjištění stavu člověka vlastním pozorováním soudce, který o svéprávnosti rozhoduje. Nemá být realizován prostřednictvím jiné soudní osoby. Nelze vyloučit, že zhlédnutí soud zrealizuje společně s výslechem člověka (§ 38 odst. 1 a 2 ZŘS) nebo spolu s pokusem o zjištění jeho názoru, jak má být ve věci rozhodnuto (§ 56 odst. 1 ObčZ). Musí však mít na paměti, že zhlédnutí člověka má svébytný smysl, jímž je zjištění jeho stavu (schopnost reakce na podněty, zachování logického myšlení apod.), a nemá se tedy omezit jen na výslech nebo na zjištění názoru člověka. Zhlédnutí má být realizováno v prostředí, v němž se člověk běžně pohybuje, nikoliv v jednací síni, v níž není možné pozorovat, jak člověk zvládá běžné životní úkony. Protokol o zhlédnutí by měl zachycovat i neverbální reakce člověka. Za účelem zhlédnutí soud může nařídit tzv. jiný soudní rok, který se může uskutečnit mimo budovu soudu neformálním způsobem i bez účasti veřejnosti (§ 18 ZŘS). Od zhlédnutí soud nemůže upustit (§ 38 odst. 2 ZŘS).“⁴⁵ Tento text byl citován autory komentáře k zákonu o zvláštních řízeních soudních nakladatelství C. H. Beck,⁴⁶ lze se tedy domnívat, že se s ním ztotožňují.

K této otázce se dále vyjadřují M. Hromada a J. Šíma:⁴⁷ „Klíčovou otázkou je, zda zhlédnutí může provést pouze soudce nebo též jiný zaměstnanec soudu. Zhlédnutím je bezpochyby zjišťován skutkový stav, a proto podléhá stejnému procesu provádění a hodnocení jako ostatní důkazy. Neprovádí-li se při jednání, ale při jiném soudním roku vedeném příslušným soudem, pak § 122 odst. 2 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, neumožňuje, aby je provedl někdo jiný než soudce (taková výjimka nevyplývá ani ze zák. č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších státních úřednících státního zastupitelství, ani z vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy). Z uvedených důvodů se domníváme, že zhlédnutí by měl vykonat soudce, který bude o svéprávnosti člověka rozhodovat. Tento požadavek

45 Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 237

46 Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015.

47 Hromada, M., Šíma, A.: Praktické otázky omezování svéprávnosti, Soudní rozhledy 4/2015, s. 122

odpovídá zásadě přímosti, a navíc lze na zhlédnutí nahlížet jako na pojistku, která umožňuje člověku, aby přes mnohé překážky, jež jsou daným případům vlastní, měl možnost alespoň jednoho přímého kontaktu se soudcem, který o něm bude rozhodovat.“

V dohledné době by mělo do této otázky vnést světlo stanovisko Nejvyššího soudu ČR. Následující informace autorka čerpala z webových stránek soudce Nejvyššího soudu ČR, JUDr. Pavla Vrchy.⁴⁸ Nejednotnost praxe soudů, kdy některé z nich využívají ke zhlédnutí vyšších soudních úředníků, zatímco u jiných tento úkon provádějí soudci, vedla nejvyššího státního zástupce k podání podnětu k zaujetí stanoviska Nejvyššího soudu. Nejvyšší soud vypracoval dvě varianty návrhu stanoviska,⁴⁹ které byly předloženy Občanskoprávnímu a obchodnímu kolegiu Nejvyššího soudu na jeho zasedání dne 9. 12. 2015.

Varianta A návrhu stanoviska zaujímá právní názor, že „zhlédnutí posuzovaného podle § 38 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, a podle § 55 odst. 1 ObčZ v řízení o jeho svéprávnosti, provede **soudce**, který v tomto řízení rozhoduje.“ Tento názor je postaven na citaci z komentáře k občanskému zákoníku nakladatelství Wolters Kluwer z roku 2014 (viz výše) a dále argumentován takto: „Pokud se vyjde z možnosti, že zhlédnutí posuzovaného může uskutečnit případně i vyšší soudní úředník (asistent soudce), pak nelze přehlédnout, že dojem, který si takto vyšší soudní úředník (resp. asistent soudce) vytvoří (a byť jej zahrne do protokolu, který o tomto úkonu vyhotoví), nemůže nepochybně vést k vytvoření bezprostředního dojmu soudce, který má s přihlédnutím k němu ve věci rozhodovat. Z ustanovení § 55 odst. 1 ObčZ přitom zcela jasně vyplývá spojitost institutu zhlédnutí osoby s vlastním rozhodováním o osobním stavu. V této souvislosti není možno ani pominout okolnost, že aktuální právní úprava klade důraz na respekt k osobě posuzovaného, jehož projevem je i osobní kontakt soudu (soudce) s posuzovaným. Je proto třeba vycházet z toho, že jestliže je v ustanovení § 38 odst. 2 ZŘS. obsažena instrukce, že soud posuzovaného vždy zhlédne, pak je tím míněno, že tak učiní vždy příslušný soudce.

48 <http://vrcha.webnode.cz/>

49 Úplná znění obou variant návrhu stanoviska jsou dostupná na <http://vrcha.webnode.cz/news/navrh-stanoviska-ook-k-vykladu-%C2%A7-55-odst-1-o-z-a-%C2%A7-38-odst-2-z-r-s/>

Varianta B návrhu stanoviska v právní větě zní: „Zhlédnutí posuzovaného podle § 38 odst. 2 zák. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, a podle § 55 odst. 1 ObčZ v řízení o jeho svéprávnosti, provede **zpravidla soudce**, který v tomto řízení rozhoduje; **vyloučeno není ani zhlédnutí posuzovaného vyšším soudním úředníkem (asistentem soudce)**. Kromě téže citace zmíněného komentáře nabízí varianta B tuto argumentaci: „Zásadní otázkou je, jak vyložit požadavek obsažený ve zmiňovaném § 38 odst. 2 ZŘS, že posuzovaného vždy zhlédne soud. Je nepochybné, že v první řadě se soudem míní příslušný soudce, kterému věc byla rozvrhem práce přidělena k projednání a rozhodnutí. Nelze však vyloučit, že zhlédnutí posuzovaného podle okolností provede v souladu s rozvrhem práce případně vyšší soudní úředník, resp. asistent soudce. Jde o soudní osoby, které jsou zákonem nadány oprávněním provádět (s výlukou zákonem stanovených výjimek) úkony soudu prvního stupně. I v tomto případě tak lze mít za naplněné, pokud aktuální právní úprava klade důraz na respekt k osobě posuzovaného, jehož projevem je i osobní kontakt soudu s posuzovaným. Přitom zhlédnutí posuzovaného ve smyslu ustanovení § 55 odst. 1 ObčZ, resp. ve smyslu ustanovení § 38 odst. 2 ZŘS není možno podřadit pod kategorii úkonů zákonem výslovně svěřených soudci (§ 11 zák. č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších soudních úřednících státního zastupitelství), které by naznačenou ingerenci vyšších soudních úředníků (asistentů soudce) vylučovalo. Je přitom zřejmé, že pokud dojem, který si vyšší soudní úředník zhlédnutím posuzovaného vytvoří a který nalezne odraz jeho zahrnutím do protokolu, který o tomto úkonu vyhotoví, nebude soudcem, který věc rozhoduje, zhodnocen jako dostatečný, resp. příléhavý, zhlédnutí posuzovaného poté provede soudce sám.“

Sám autor webových stránek, P. Vrcha, je zastáncem názoru, že zhlédnutí posuzovaného může být provedeno i vyšším soudním úředníkem (asistentem soudce).

Na svém zasedání dne 9. 12. 2015 Občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu ani jednu z předložených variant stanoviska neschválilo s tím, že se danou materií bude po přepracování předloženého návrhu zabývat v letošním roce. Přepracovaný návrh představuje kompromis mezi oběma

variantami.⁵⁰ Stanovisko Nejvyššího soudu (za předpokladu, že bude návrh v této přepracované podobě schválen) tak zní: „Zhlédnutí posuzovaného podle § 55 odst. 1 ObčZ, a podle § 38 odst. 2 ZŘS v řízení o jeho svéprávnosti provede **zásadně soudce**.“ Nelze vynechat argumentaci, na které je toto stanovisko postaveno: „Kdyby se však vyšlo z hypotézy, že zhlédnutí posuzovaného může uskutečnit případně i vyšší soudní úředník nebo asistent soudce (§ 11 zák. č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších zákonů, § 36a zákona o soudech a soudcích), pak nelze přehlédnout, že dojem, který si takto vyšší soudní úředník (respektive asistent soudce) vytvoří (a byť jej zahrne do protokolu, který o tomto úkonu vyhotoví), nemůže nepochybně vést k vytvoření bezprostředního dojmu soudce, který má s přihlédnutím k němu ve věci rozhodovat. Ač zhlédnutí posuzovaného nelze podřadit pod procesní kategorii *dokazování*, přesto z ustanovení § 55 odst. 1 ObčZ zcela zřetelně vyplývá spojitost institutu *zhlédnutí osoby* s vlastním rozhodováním o osobním stavu. V této souvislosti není možno pominout okolnost, že aktuální právní úprava klade důraz na respekt k osobě posuzovaného, jehož projevem je i osobní kontakt soudu (soudce) s posuzovaným. Je proto třeba přihlížet k tomu, že jestliže je v ustanovení § 38 odst. 2 ZŘS obsažena instrukce, že soud posuzovaného vždy zhlédne, pak je tím míněno, že tak učiní příslušný soudce. Ostatně v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva je pevně zakotveno pravidlo, podle něhož *„soudci, kteří vydávají rozhodnutí mající závažné dopady na soukromý život člověka (jakým je např. omezení svéprávnosti), by měli mít v zásadě s tímto člověkem osobní kontakt* (např. X. a Y. proti Chorvatsku, č. 5193/09, rozsudek ze dne 3. listopadu 2011).“⁵¹ „Pokud však přesto v konkrétní projednávané věci budou soudem zjištěny mimořádné důvody svědčící pro to, aby posuzovaného nezhlédl soudce, ale učinila tak jiná soudní osoba (vyšší soudní úředník, asistent soudce), je současně naprosto nezbytným předpokladem, aby v takovém řízení k realizaci práva na spravedlivý proces a práva na respektování rodinného a soukromého života byla zásadně splněna měřítko obsažené v čl. 6, respektive 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5

50 Celé znění přepracovaného návrhu je dostupné na <http://vrcha.webnode.cz/news/prepracovany-navrh- stanoviska-ook-ns-k-vykladu-%C2%A7-55-odst-1-o-z-k-institutu-zhlednuti-posuzovaneho/>

51 Bod 7. návrhu stanoviska

a 8, publikované sdělením Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb., aby skutkový stav byl spolehlivě zjištěn na základě řádného provedení odpovídajících důkazů a jejich zhodnocení, a aby člověk byl v takovém řízení účinně zastoupen (obdobně srovnej rozsudky Evropského soudu pro lidská práva věcech *Ivinović proti Chorvatsku*, *Lashin proti Rusku a Berková proti Slovensku*)“. Takovýto mimořádný postup soudu musí být v odůvodnění jeho rozhodnutí současně podrobně odůvodněn (absence takového zdůvodnění bude vadou rozhodnutí).⁵²

Autorka sama byla přítomna zhlédnutí posuzovaného, prováděnému soudcem. O respektu k zájmům posuzovaného již bylo řečeno dost, autorka k tomu jen dodává, že ani sebepečlivěji zpracovaný protokol o zhlédnutí, vypracovaný jinou osobou než soudcem, nemůže dostatečně zprostředkovat dojem z mnohdy jediného osobního kontaktu soudu s posuzovaným. Proto se kloní k názoru, že zhlédnutí by měl vždy osobně vykonat soudce, který o omezení svéprávnosti rozhoduje.

4.1.4.3 Znalecký posudek a výslech znalce

Při řešení míry způsobilosti člověka právně jednat je důležitým prostředkem pro zjištění rozhodných skutečností znalecký posudek. Je však třeba mít na paměti, že znalecký posudek je v řízení o omezení svéprávnosti sice závažným důkazem, nesmí však být důkazem jediným a nemůže nahrazovat nedostatek skutkových zjištění.⁵³ Soud se nemůže spokojit s přečtením písemného rozsudku, znalec musí být vyslechnut (§ 38 odst. 1 ZŘS).

Je důležité, aby soud umožnil znalcům – psychiatrům, aby konfrontovali výsledky svého odborného vyšetření s ostatními výsledky dokazování a aby na základě této konfrontace bezpečně usoudili, do jaké míry projevy duševní choroby vyžadují omezení svéprávnosti. K tomu účelu je soud povinen zajistit úplná a spolehlivá zjištění o osobních poměrech posuzovaného, přičemž nedostatek takových skutkových zjištění nelze nahradit posudkem znalců – psychiatrů. Zvláště je nutno zdůraznit požadavek zjištění údajů o tom, jak se posuzovaný chová v každodenním životě, jak se stará o potřeby své a své rodiny, jak hospodaří s finančními prostředky, jak se případně projevuje na svém pracovišti, jak se

⁵² Bod 8. návrhu stanoviska

⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09

chová v různých životních situacích apod. Uvedeným požadavkům neodpovídá takový postup, při němž k ustanovení znalce a k vyžádání znaleckého posudku dochází na samém počátku řízení, někdy dokonce v rámci přípravy jednání, dříve než si soud opatřil ostatní podklady pro své rozhodnutí. Uvedené požadavky je nutno uplatňovat důsledně, pokud ovšem nejde o osoby zcela neschopné samostatné životní existence (např. při vrozené nebo dlouholeté závažné duševní chorobě, v pokročilém stáří při stupňujících se sklerotických stavech vylučujících jakoukoli orientaci).⁵⁴ Právě citovanou pasáž ze Zprávy o úrovni řízení a rozhodování soudů ČSR ve věcech způsobilosti k právním úkonům, NS Cpj 160/76 z 18. 11. 1977, však nelze přijmout bez výhrad, konkrétně její část „aby (znalci) na základě této konfrontace bezpečně usoudili, do jaké míry projevy duševní choroby vyžadují omezení svéprávnosti“. Usoudit, do jaké míry vyžaduje zájem člověka, aby jeho svéprávnost byla omezena, je úkolem soudu, nikoli znalců. Je vhodné připomenout již jednou citovaný závěr Ústavního soudu z nálezu sp. zn. II. ÚS 2630/07, ze dne 13. 12. 2007, který soudům vytýká „formální, schematický pohled na projednávaný případ, bez snahy o individuální přístup ke každému jednotlivému případu, a naprosto nekritické přejímání závěrů znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí pak není rozhodnutím nezávislého soudu, ale soudního znalce.“

4.2 Rozsah omezení svéprávnosti

Soud může omezit svéprávnost člověka v rozsahu, v jakém člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat, a vymezí rozsah, v jakém způsobilost člověka právně jednat omezil. (§ 57 odst. 1 ObčZ) O omezení svéprávnosti rozhoduje soud rozsudkem, v němž vymezí rozsah, v jakém způsobilost posuzovaného samostatně právně jednat omezil, a popřípadě dobu, po kterou účinky omezení trvají. (§ 40 ZŘS)

⁵⁴ Zpráva o úrovni řízení a rozhodování soudů ČSR ve věcech způsobilosti k právním úkonům, projednané a schválené občanskoprávním kolegiem NS ČSR, Cpj 160/76 z 18. 11. 1977

4.2.1 Způsob vymezení věcného rozsahu omezení svéprávnosti

Občanský zákoník stejně jako zákon o zvláštních řízeních soudních ukládají soudu v rozhodnutí vymezit rozsah, v jakém je svéprávnost omezena, ale ani jedna z úprav nestanovuje, jakým způsobem tak má soud učinit. Jsou možné dva způsoby vymezení věcného rozsahu – pozitivní a negativní výčet. Pokud soud zvolí **pozitivní výčet**, ve výroku rozsudku uvede právní jednání, jejich druhy nebo dokonce právní oblasti, ke kterým **je** člověk **způsobilý**. Zvolí-li **výčet negativní**, ve výroku soud uvede právní jednání, jejich druhy nebo právní oblasti, k nimž osoba, jejíž svéprávnost byla omezena, **způsobilá není**. V praxi je nutno dát přednost negativnímu výčtu, oproti pozitivnímu vymezení má nezanedbatelnou výhodu, která spočívá v praktičnosti, větší přesnosti a výstižnosti. Ne vždy se totiž v pozitivním výčtu právních jednání podaří zachytit veškeré situace, ve kterých by způsobilost člověka právně jednat měla zůstat zachována. Pak ovšem hrozí nebezpečí, že člověk nebude moci právně jednat v případech, v nichž nebyl důvod jeho způsobilost omezovat.⁵⁵ Rovněž nejsou vhodné kombinace výroků, vedou v mnohem větší míře než v případě, že se použije jen jednoho z obou možných způsobů určení rozsahu omezení, k možné neúplnosti výroku. Ve výroku rozsudku je nutno považovat za výčet taxativní. Vždy se proto mohou vyskytnout okruhy vztahů, na které se nevztahuje ani negativní ani pozitivní vymezení. Formulace pak s sebou přinášejí i nebezpečí rozpornosti a nejasnosti výroku soudu.⁵⁶

Pokud soud stanoví, ke kterým právním jednáním člověk omezený ve svéprávnosti není způsobilý, k ostatním právním jednáním (k právním jednáním nad rámec omezení vysloveného pravomocným soudním rozhodnutím) je tato osoba zcela způsobilá a jedná v nich proto sama, nezávisle na svém zákonném zástupci. Z toho lze tedy dovodit, že každým rozsudkem soudu, jímž dochází k omezení svéprávnosti a kterým jsou vymezeny právní jednání, k nimž není účastník způsobilý, se stanoví výslovně (explicitně), jaké úkony účastník platně činit nemůže, ale současně implicitně a *contrario*, že účastník je ke všem ostatním právním jednáním způsobilý.⁵⁷

55 Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 443

56 Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 290

57 Např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2003, sp. zn. 22 Cdo 2014/2001

4.2.1.1 Soukromá a veřejná práva člověka

Soudní rozhodnutí o omezení svéprávnosti člověka se týká prvotně jeho **soukromoprávních jednání**. Vyplývá to z ustanovení § 7 odst. 1 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, které vymezuje civilní soudní pravomoc: v občanském soudním řízení projednávají a rozhodují soudy spory a jiné právní věci, které vyplývají z poměrů soukromého práva, pokud je podle zákona neprojednávají a nerozhodují o nich jiné orgány. Toto vymezení je třeba vztáhnout i na věci projednávané podle ZŘS. Soud nemá pravomoc svými rozhodnutími zasahovat, není-li k tomu výslovně zákonem zmocněn, do právních poměrů mimo oblast soukromého práva. Není ovšem možné opomíjet účinky právní moci rozhodnutí civilního soudu, kterým je omezována svéprávnost člověka, na rozhodování jiných, zejména správních orgánů. Pravomocný rozsudek omezující svéprávnost je závazný i pro všechny orgány; tvoří-li otázka svéprávnosti jeden ze znaků hypotézy právní normy, na jejímž základě správní orgán rozhoduje, je pro něj soudní rozhodnutí v tomto směru závazné.⁵⁸ Soud přesto může výjimečně v rámci omezení svéprávnosti rozhodnout i o **nezpůsobilosti člověka k výkonu některého veřejného práva**, např. práva volit. Ale to jen tehdy, když by jiný postup byl ve zjevném rozporu s účelem takového práva.⁵⁹ V případě volebního práva má soud užít testu proporcionality,⁶⁰ který sestává ze tří kroků: prvním krokem je hodnocení zásahu hlediskem vhodnosti, jehož obsahem je zvažování zásahu z pohledu možného naplnění sledovaného účelu, který musí být legitimní. Není-li daný zásah způsobilý sledovaného účelu dosáhnout, jde o projev svévole, jenž se považuje za rozporný s principem právního státu. Druhým krokem testu je posouzení zásahu kritériem potřebnosti, jež sleduje analýzu plurality možných prostředků ve vztahu k zamýšlenému účelu a jejich subsidiaritu z hlediska omezení Ústavou chráněné hodnoty - základního práva nebo veřejného statku. Lze-li sledovaného účelu dosáhnout alternativními prostředky, je pak ústavně konformní ten, jenž danou ústavně chráněnou hodnotu omezuje v míře nejmenší. Sleduje-li prověřovaný zásah ochranu určité z ústavně chráněných hodnot,

58 *Melzer, F., Tégel, P. a kol.*: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 443

59 *Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.*: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 234

60 K testu proporcionality např. nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. 12. 2005 nebo sp. zn. I. ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2009

současně však jinou omezuje, pak třetí hledisko principu proporcionality, jímž je poměrování, představuje metodologii vážení těchto v kolizi stojících ústavních hodnot.⁶¹Omezení způsobilosti k výkonu volebního práva by tak připadalo v úvahu v případě, že člověk není schopen ani v základu pochopit smysl, účel a důsledky voleb. Jestliže soud hodlá člověka omezit v některém veřejném právu, musí to ve výroku výslovně uvést (a náležitě odůvodnit).

4.2.1.2 Běžné záležitosti každodenního života

Rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezbavuje člověka práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života (§ 64 ObčZ). Z tohoto ustanovení vyplývá, že člověku musí zůstat **zachována svéprávnost** alespoň k samostatnému právnímu jednání v běžných záležitostech každodenního života a podle stávající právní úpravy není možné člověka svéprávnosti úplně zbavit, a to ani v případě osob, které nejsou schopny si své vlastní záležitosti obstarávat vůbec. Pojem „běžné záležitosti každodenního života“ lze chápat jako záležitosti, které jsou obvyklé a zároveň podnikané opakovaně (nikoli však nutně doslova každý den). Půjde tedy o obstarávání běžných potravin⁶² (Nelze se ubránit otázce, co je „běžná potravina“. Jsou pečivo, máslo a mléko běžné potraviny, zatímco maso z klokana či žraloka běžnou potravinou není? Tato úvaha samozřejmě není v běžných případech právně relevantní; jak bude uvedeno dále, v soudních rozhodnutích bývá zpravidla určena maximální částka, se kterou je člověk omezený ve svéprávnosti způsobilý nakládat. Pokud by ovšem tato částka byla stanovena např. na 500 Kč na týden a dotčená osoba by zakoupila 100 g nejdražšího tuňáka, který byl kdy vydražen,⁶³ její právní jednání by bylo neplatné s ohledem na ustanovení § 581 ObčZ, a to relativně – námitku neplatnosti může vznést osoba, na ochranu jejíhož zájmu byla neplatnost právního jednání stanovena, v souladu s ustanovením § 586 odst. 1, též podle § 65 odst. 1), koupí denního tisku, lístku do kina apod. Naproti tomu existuje pochybnost, zda lze jako běžnou záležitost každodenního života pojímat placení nájemného, které

61 Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3102/08 ze dne 12. 7. 2010, bod 23

62 Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 95.

63 Ryba o váze 222 kg byla vydražena za přibližně 34,3 mil. Kč, tj. cena přibližně 15 450 Kč za 100g: http://ekonomika.idnes.cz/rekordni-drazba-tunaka-070-/eko-zahranicni.aspx?c=A130105_090838_eko-zahranicni_hv

v příkladném výčtu běžných záležitostí uvádí důvodová zpráva.⁶⁴ Výše nájemného obvykle dosahuje řádově tisícových částek; pak je tedy třeba v každém jednotlivém případě posoudit, zda je konkrétní člověk schopen s takovou částkou řádně nakládat. Obdobně to platí u placení dluhů vůči energetickým, telekomunikačním a jiným společnostem za dodávky elektřiny, zemního plynu, telekomunikačních poplatků apod. Tato právní jednání by za člověka – není-li schopen si je obstarávat sám – měl činit jeho opatrovník.⁶⁵

Zajímavou otázkou (avšak pro praxi velmi důležitou) je, zda lze svéprávnost omezit tak, že budou vyloučena všechna právní jednání kromě výše uvedeného neomezitelného minima. Judikатурní závěry se zatím vyvíjejí tím směrem, že takto široké omezení svéprávnosti je v podstatě možné v těch případech, v nichž se před účinností ObčZ přistupovalo ke zbavení způsobilosti k právním úkonům. Příkladem může být závěr uvedený v rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 9. 6. 2014, sp. zn. 24 Co 193/2014: „Člověka, který zcela postrádá rozpoznávací a ovládací složku svého jednání a který bez cizí pomoci není schopen jakéhokoliv právního jednání v žádné oblasti svého života, je možné omezit ve svéprávnosti tak, že nemůže samostatně právně jednat v žádných záležitostech s výjimkou běžných záležitostí každodenního života. Běžnými záležitostmi každodenního života člověka omezeného ve svéprávnosti ve smyslu § 64 ObčZ jsou takové záležitosti, které se odvíjejí od kvality jeho běžného života s přihlédnutím ke všem jeho zvláštnostem.“ Připuštění této možnosti je praktické pro všechny zúčastněné z toho důvodu, že v opačném případě by musel být obsažen velmi rozsáhlý seznam negativního vymezení, o jehož úplnosti by nikdy nemohla být jistota.⁶⁶

V další části této podkapitoly bude uveden přehled oblastí soukromého práva, v nichž může být svéprávnost soudem omezena stanovením rozsahu právních jednání, ke kterým není osoba způsobilá, v rozsudku o omezení svéprávnosti.

64 *Eliš, K. a kol.*: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 95.

65 *Melzer, F., Těgl, P. a kol.*: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 454

66 *Hromada, M., Šíma, A.*: Praktické otázky omezování svéprávnosti, Soudní rozhledy 4/2015, s. 122

4.2.1.3 Majetkové vztahy

Při určování rozsahu omezení svéprávnosti jde v občanskoprávní oblasti především o omezení majetkových vztahů. Jde přitom o různé způsoby nakládání s majetkem. Při určení rozsahu je třeba si uvědomit, co může být podle občanského zákoníku předmětem majetkových vztahů; uvádí-li se ve výroku rozsudku jen nakládání s věcmi a nakládání s penězi, vzniká pochybnost, jak je to s nakládáním s majetkovými, případně jinými právy. Omezení nakládání s penězi v sobě nezahrnuje i omezení nakládání s věcmi a naopak. Pro označení předmětu nakládání by proto bylo vhodné užívat jednotného pojmu „majetek“, který v sobě zahrnuje vše, co může být předmětem majetkových právních vztahů – peníze a další finanční prostředky, movité i nemovité věci, majetková práva a jiná práva majetkové povahy, právo na zaplacení pohledávky, právo na pozůstalost apod. (§ 495 ObčZ: Majetek je souhrn všeho, co osobě patří. Jmění osoby tvoří souhrn jejího majetku a jejích dluhů.) Ve spojení s pojmem majetek by pak měl být použit pojem „nakládat“, namísto výrazů jako „hospodařit“ či „užívat“.⁶⁷

Není vhodné formulovat omezení tak, že člověk není schopen právně jednat při uzavírání smluv. I v případě běžných záležitostí každodenního života je vhodné si uvědomit, že i zde jde o nakládání s majetkem, smlouvami jsou totiž i jednání, při nichž jde o obstarávání každodenních osobních potřeb člověka. Je potřeba stanovit finanční limit, resp. výši částky, se kterou může osoba omezená ve svéprávnosti nakládat, a to tak, aby člověk mohl jednat v běžných záležitostech každodenního života.⁶⁸ Druhou možností je formulovat omezení opačně, tedy stanovit výši hodnoty, od které člověk není způsobilý s majetkem nakládat, např. „omezuje se ve svéprávnosti tak, že není způsobilý k nakládání s majetkem, jehož cena přesahuje částku.....Kč, samostatně uzavírat smlouvy, ve kterých hodnota poskytovaného plnění přesahuje částku Kč, dávat do zástavy svůj majetek, případně ručit svým majetkem za jiného.

Je otázkou, jakým způsobem soud zjistí výši majetku osoby, o jejíž svéprávnosti vede řízení, má-li soudní rozhodnutí respektovat konkrétní okolnosti jednotlivého případu. Soud může v průběhu řízení o omezení svéprávnosti svěřit třetí osobě provedení určitých jednotlivých právních jednání nebo **správu**

⁶⁷ Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 289

⁶⁸ tamtéž, s. 291

majetku, je-li to nutné, aby se zabránilo závažné újmě (§ 58 ObčZ). Pokud bude během řízení svěřena třetí osobě správa majetku, bude se řídit úpravou obsaženou v § 1400 an. ObčZ. Soud v rozhodnutí vymezení, zda se jedná o správu prostou, kdy správce činí vše, co je nutné k zachování majetku (§ 1405), nebo o správu plnou, kdy správce dbá o rozmnožení a uplatnění majetku v zájmu beneficenta (§ 1409). Správce vede spolehlivé záznamy o spravovaném majetku (§ 1414), lze se tedy domnívat, že těchto záznamů by mohl soud vycházet při stanovení rozsahu omezení. Soupis jmění ovšem vyhotoví až opatrovník do dvou měsíců od svého jmenování, opatrovník je ovšem jmenován až současně s rozhodnutím, v jakém rozsahu je omezena svéprávnost osoby nakládat se svým majetkem.

Esenciální náležitostí meritorního výroku je, že v něm vymezení obsah rozhodnutí je formulován určitě a srozumitelně. Tento obecný požadavek na kvalitu rozsudečného výroku doléhá zcela i na rozsudek vydaný ve věci svéprávnosti. Pokud soud stanoví, že omezovaný ve svéprávnosti je schopen nakládat s finančními částkami nepřesahujícími 500 Kč, musí rovněž v souladu s požadavkem určitosti výroku stanovit, k jakému časovému období se finanční limit vztahuje; zda jím má být limit denní, týdenní či snad měsíční. Absence časového vyjádření, k němuž se má vztahovat předmětný limit z hlediska stanovení hranice při omezení svéprávnosti posuzovaného, by byla tak důsledkem nesprávného posouzení věci.⁶⁹

Svéprávnost se řídí ustanoveními občanského zákoníku i pokud jde o oblast **pracovněprávních vztahů**. Zde by měl soud posoudit, zda je člověk duševně schopen posoudit pracovněprávní věci, pokud nikoli, měl by v této oblasti být omezen.⁷⁰

4.2.1.4 Rodinné právo

Pokud je omezovaný ve svéprávnosti rodičem dítěte, je obligatorní součástí výroku o omezení svéprávnosti také rozhodnutí o jeho rodičovské odpovědnosti (§ 865 odst. 2 ObčZ). **Rodičovská odpovědnost** podle § 858 ObčZ zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho

⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2014, sp. zn. 30 Cdo 4467/2014

⁷⁰ *Lavický, P. a kol.*: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 291

výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.

Rozhodne-li soud o omezení svéprávnosti rodiče, rozhodne zároveň o jeho rodičovské odpovědnosti. Z uvedeného je zřejmé, že k omezení rodičovské odpovědnosti nedochází automaticky tím, že je omezena svéprávnost. K jejímu omezení je nutný výrok soudu, který stanoví, že se rodičovskou odpovědnost omezuje tak, že rodiči zůstává zachováno právo péče o dítě a právo na osobní styk s dítětem. Případně, že se rodičovská odpovědnost omezuje zcela.

Pokud rodičovskou odpovědnost omezí, pak je její výkon podle § 868 odst. 2 ObčZ po dobu omezení pozastaven, ledaže soud rozhodne, že se rodiči vzhledem k jeho osobě zachovává výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem.

Pro rozhodnutí soudu o omezení svéprávnosti v této oblasti jsou určující práva a povinnosti, které zahrnuje rodičovská odpovědnost, specifikovaná v § 858. Soud musí zjistit, která z uvedených práv a povinností je rodič schopen vykonávat a která nikoliv, a podle toho stanoví rozsah omezení ve vztahu k rodičovské odpovědnosti.

Mohou tedy nastat dvě situace: buď rodič není schopen s ohledem na svůj duševní stav zvládat výkon žádného práva a povinnosti, jež jsou obsahem rodičovské odpovědnosti, tedy nezvládá ani péči o dítě, jeho výchovu, ani není schopen je zastupovat a spravovat jeho jmění. Nebo sice není schopen je zastupovat a spravovat jeho jmění, zvládá ale osobní péči o dítě, případně je schopen se s dítětem stýkat. Tomu potom odpovídá výrok rozhodnutí soudu.

Rozsah omezení rodičovské odpovědnosti může mít dopad i na případné **osvojení dítěte** osoby omezené ve svéprávnosti. O osvojení dítěte nemůže být rozhodnuto bez souhlasu rodičů dítěte. Rodič, jehož svéprávnost byla omezena rozhodnutím soudu, může ve věcech udělení souhlasu právně jednat pouze v rozsahu, ve kterém jeho svéprávnost omezena nebyla (§ 812 ObčZ). Souhlasu rodiče osvojovaného dítěte není k osvojení třeba, pokud byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení (§ 818 odst. 1 písm a)). Lze dovodit, že pokud byla osoba omezená ve svéprávnosti rozhodnutím soudu zbavena rodičovské odpovědnosti, ale soud se v rozhodnutí k otázce způsobilosti dát souhlas k osvojení nevyjádřil, nelze

rozhodnout o osvojení dítěte bez souhlasu tohoto rodiče.⁷¹

Osoba, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena, nemůže **uzavřít manželství** (§ 673 ObčZ). Pro to, aby člověk nemohl uzavřít manželství pro nedostatek svéprávnosti, je nutný výrok soudu. Je tedy třeba, aby soud rozhodl, že člověk je omezen ve svéprávnosti, pokud jde o právo uzavřít manželství. Za situace, kdy soud stanoví rozsah omezení svéprávnosti negativním výčtem a nerozhodne o tom, že by svéprávnost člověka byla omezena, pokud jde o uzavření manželství, pak platí, že manželství uzavřít může. V případě, že soud člověka v právu uzavřít manželství omezí, jde o zákonnou překážku manželství. Došlo-li k uzavření manželství, přestože tomu bránila zákonná překážka, soud prohlásí manželství za neplatné na návrh každého, kdo na tom má právní zájem, ledaže manželství bránila překážka omezené svéprávnosti (§ 680). Ustanovení § 680 je třeba číst ve spojení s § 683,⁷² podle kterého manželství nelze prohlásit za neplatné, pokud bylo uzavřeno osobou, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena, a bylo počato dítě, které se narodilo živé. Pokud se tedy z manželství uzavřeného člověkem v tomto rozsahu omezeném ve svéprávnosti nenarodilo živé dítě, je možné manželství prohlásit za neplatné.

4.2.1.5 Pořizování pro případ smrti

Další oblastí občanského práva, kterou ovlivňuje rozhodnutí soudu o omezení svéprávnosti, je právo dědické; vymezení rozsahu omezení svéprávnosti má konkrétně vliv na pořizovací (ne)způsobilost. Nesvéprávný není způsobilý pořizovat, nejedná-li se o případy uvedené dále (§ 1525 ObčZ). Výrazem „nesvéprávný“ se zde rozumí osoba, která nemá pořizovací způsobilost, ať již pro nedostatek věku, anebo pro stav duševního zdraví, nikoli osoba, která by byla nezpůsobilá k právním jednáním vůbec.⁷³

Kdo byl ve svéprávnosti omezen tak, že není způsobilý pořizovat (rozhodnutí soudu tedy přímo vymezuje, resp. omezuje způsobilost osoby v oblasti pořizování pro případ smrti), může přesto platně pořídit v jakékoli formě, pokud se uzdravil do té míry, že je schopen projevit vlastní vůli (§ 1527). Pokud

71 Srov. rozhodnutí ESLP v případě X. v. Chorvatsko, stížnost č. 11223/04, rozhodnutí ze dne 17. 7. 2008

72 *Lavický, P. a kol.*: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 293

73 *Eliáš, K. a kol.*: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 627

by takový člověk po nabytí právní moci rozhodnutí o omezení svéprávnosti v oblasti pořizovací způsobilosti pořídil pro případ smrti např. závěti, musel by ten, kdo by se závěti dovolával, unést důkazní břemeno o tom, že v době právního jednání se zůstavitel uzdravil do té míry, že byl schopen projevit vlastní vůli.⁷⁴

Kdo byl ve svéprávnosti omezen, může v rámci omezení pořizovat jen formou veřejné listiny (§ 1528 odst. 1). Omezení tedy přímo nevyplývá z rozsahu omezení vytyčeného rozsudkem o omezení svéprávnosti, postačí existence pravomocného rozsudku o omezení svéprávnosti. Druhý odstavec § 1528 stanovuje speciální pravidlo pro případ omezení svéprávnosti pro chorobnou závislost představující vážnou duševní chorobu: takto omezená osoba může pořizovat v jakékoli zákonem předvídané formě, nejvýše však o polovině pozůstalosti; zbývající polovina pozůstalosti připadne zákonným dědicům. Účelem této úpravy je zesílená ochrana dědiců, jimž by jinak pozůstalost napadla podle zákonné posloupnosti.⁷⁵ Pokud by jako zákonný dědic měl dědit jen stát, může zůstavitel pořídít o celé pozůstalosti.

4.2.1.6 Další oblasti, na které má vliv omezení svéprávnosti

Je vhodné zmínit se také o dalších oblastech, kterých se dotýká vymezení rozsahu omezení svéprávnosti. Plná svéprávnost je vyžadována pro výkon některých povolání nebo funkcí, lze uvést jen příkladný výčet - kdo není plně svéprávný, nemůže vykonávat povolání advokáta, soudce, exekutora, notáře; osoba omezená ve svéprávnosti nemůže být například svědkem závěti.

Osoba s omezenou svéprávností může (ale nikoliv musí) **občanský průkaz**. Zákon č. 328/1999Sb., o občanských průkazech počítá s výslovným omezením svéprávnosti k požádání o vydání občanského průkazu; je-li občanský průkaz vydán na žádost opatrovníka, přechází na něj většina povinností držitele občanského průkazu. Obdobně je tomu u podání žádosti o vydání cestovního dokladu, k poskytnutí údajů z informačního systému evidence obyvatel, k ohlášení změny trvalého pobytu.

Je vhodné v rozsudku stanovit, resp. omezit rozsah omezení svéprávnosti v oblasti **sociálního zabezpečení**, např. „člověk není způsobilý činit právní

74 Hromada, M., Šíma, A.: Praktické otázky omezování svéprávnosti, Soudní rozhledy 4/2015, s. 122

75 Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 629

jednání související s žádáním, přijímáním a vymáháním dávek důchodového zabezpečení a nemocenského pojištění, dávek státní sociální podpory a dávek v systému pomoci v hmotné nouzi“.⁷⁶

4.2.2 Časový rozsah omezení svéprávnosti

Omezení svéprávnosti je nově pojato jako **dočasné**, tím je naplněn požadavek čl. 12 odst. 4 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením: „Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí, aby všechna opatření, která se týkají uplatnění právní způsobilosti ...byla uplatňována po nejkratší možnou dobu a podléhala pravidelnému přezkumu odpovědným, nezávislým a nestranným orgánem nebo soudem.“

Ustanovení § 59 ObčZ, které dobu omezení svéprávnosti upravuje, zní: „Soud může svéprávnost omezit v souvislosti s určitou záležitostí na dobu nutnou pro její vyřízení, nebo na jinak určenou určitou dobu, nejdéle však na tři roky; uplynutím doby právní účinky omezení zanikají. Zahájí-li se však v této době řízení o prodloužení doby omezení, trvají právní účinky původního rozhodnutí až do vydání nového rozhodnutí, nejdéle však na jeden rok.“ Znění této úpravy je vyčítána nejednoznačnost, „nevyplyvá z ní jednoznačně, zda se časová limitace soudního zásahu do svéprávnosti člověka vztahuje pouze na ta rozhodnutí, kterými je svéprávnost omezována s určitou záležitostí, nebo na veškeré rozsudky omezující svéprávnost“.⁷⁷ S ohledem ke znění důvodové zprávy k § 55 až 63⁷⁸ je nutno tvrdit, že nejdelší doba, na kterou lze svéprávnost omezit rozhodnutím soudu, je 3 roky.

Časový rozsah omezení svéprávnosti, nebo lépe řečeno doba, na kterou se svéprávnost omezuje, by měla být v rozsudku vymezena. Lze tak učinit dvěma způsoby – jde-li o omezení svéprávnosti v souvislosti s vyřízením určité záležitosti (takovou záležitostí může být prodej domu), soud v rozsudku tuto záležitost uvede spolu s pravděpodobnou dobou, která bude pro její vyřízení potřebná. Tento způsob omezení svéprávnosti soud preferuje, neboť má pro osobu omezenou ve svéprávnosti mírnější následky; omezení svéprávnosti na provedení

⁷⁶ Hromada, M., Šíma, A.: Praktické otázky omezování svéprávnosti, Soudní rozhledy 4/2015, s. 122

⁷⁷ Melzer, F., Tégel, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 446

⁷⁸ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 95

konkrétního právního jednání lze kombinovat s podpůrnými opatřeními (o nichž pojednává kap. 6).⁷⁹ Svěprávnost lze též omezit na určitou dobu; lze tak učinit stanovením dnů, týdnů, měsíců či let (nejdéle 3 let), konkrétním datem (do „3. července 2016“) nebo též např. „do dovršení dvacátého roku“. Pokud soud takovou dobu v rozsudku neuvede, ze zákona zanikají právní účinky rozhodnutí uplynutím tří let. Vzhledem k tomu, že rozsudek, jímž se omezuje svěprávnost člověka, má **konstitutivní účinky** (působí *ex nunc*), maximální dobu je třeba počítat od nabytí **právní moci** rozsudku.

Pokud je v době trvání účinků původního rozsudku **zahájeno nové řízení**, prodlužují se účinky až do vydání nového rozhodnutí, nejdéle však o jeden rok. Prodloužení účinků původního rozhodnutí netrvá až do vydání nového rozhodnutí, jak výslovně uvádí zákon, nýbrž do právní moci takového rozhodnutí.⁸⁰

Diskutována je otázka, zda doba tří let není příliš krátká, v současné době je připravována novela občanského zákoníku, která by dobu, po kterou je možno omezit svěprávnost, prodloužila na dobu pěti let. Z důvodové zprávy k tzv. malé novele:⁸¹ „Vzhledem k personální a finanční náročnosti, se kterou je agenda posuzování svěprávnosti člověka spojena, se pravidlo přezkumu každé tři roky jeví jako nepřiměřené a ve svém důsledku oslabující ochranu dotčených osob, již má sledovat, když enormní přetížení znalců může snižovat nezbytnou pozornost, kterou věnují jednotlivým případům a jejich specifickým okolnostem. Nejdelší možnou dobu, o které je v souvislosti s tímto opatřením možné rozhodnout, se navrhuje **prodloužit na pět let**. Soudu nadále nebude nic bránit stanovit ve svém rozhodnutí dobu tří let nebo i kratší a zpřesněnou formulací je k tomu zákonem veden. V případech nejzávažnějších duševních poruch, u kterých není pravděpodobné, že by se stav člověka zlepšil, není ovšem důvod každé tři roky přezkoumávat, zda stále trvají podmínky pro omezení svěprávnosti. Trvalost duševní poruchy lze zaznamenat např. u osob se stařeckou demencí, těžkou či hlubokou mentální retardací, Downovým syndromem či trpících autismem. V souvislosti s touto skutečností se, kromě prodloužení trvání maximální možné doby, navrhuje změnit i procesní úpravu tak, aby nebylo v případech zjevně

79 Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 245

80 Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 447

81 Další informace k tzv. malé novele včetně důvodové zprávy je dostupná na: <https://www.obczan.cz/clanky/mala-novela-obcanskeho-zakoniku>

ireversibilních stavů nutné pořizovat opakované znalecké posudky, které jsou v takových situacích zbytečné a přitom časově, finančně i personálně náročné (způsobilých znalců je jen velmi omezený počet).“ K otázce personální a finanční náročnosti přezkumu je třeba dodat, že na základě přechodných ustanovení ObčZ osoby, které byly zbaveny způsobilosti k právním úkonům nebo jejichž způsobilost k právním úkonům byla omezena na základě starší úpravy (předem dnem nabytí účinnosti ObčZ), nabudou svéprávnosti nejpozději uplynutím tří let ode dne nabytí účinnosti ObčZ, tj. 1. 1. 2017. Trvají-li u těchto osob důvody pro omezení svéprávnosti, soud zahájí řízení.

Nelze se domnívat, že prodloužením doby, na kterou je možné svéprávnost omezit, na pět let, dojde ke zhoršení postavení dotčených osob nebo dokonce k nedodržení závazku vyplývajícího z čl. 12 odst. 4 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, a to ze tří důvodů: doba pěti let je maximální možnou, po kterou je možné svéprávnost omezit, soudu nic nebrání stanovit kratší rozsah této doby. Zároveň je soud povinen své rozhodnutí o omezení svéprávnosti bezodkladně změnit nebo zrušit, a to i bez návrhu, změní-li se okolnosti (§ 60 ObčZ). Takovou změnou okolností jsou skutečnosti, které nastaly po vyhlášení původního rozsudku a které mohou soud vést k závěru, že o rozsahu nebo o době omezení svéprávnosti má být nyní rozhodnuto jiným způsobem.⁸² Konečně třetím důvodem je možnost osoby, které byla omezena svéprávnost, podat návrh na zrušení nebo změnu rozhodnutí, kterým bylo rozhodnuto o omezení svéprávnosti.

82 Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 245

5 DŮSLEDKY OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI

V předchozí kapitole v části o rozsahu omezení svéprávnosti byly uvedeny důsledky, které může mít rozhodnutí o omezení svéprávnosti v různých oblastech. Tato kapitola se zabývá jediným důsledkem vydání rozhodnutí o omezení svéprávnosti, a tím je požadavek zákona ustanovit osobě, jejíž svéprávnost je omezena, **opatrovníka**.

Nelze připustit, aby došlo k omezení svéprávností člověka, aniž by člověku byl zároveň ustanoven opatrovník; institut opatrovnictví sleduje ochranu zájmů opatrovance a naplňování jeho práv. V **rozhodnutí** o omezení svéprávnosti jmenuje soud člověku opatrovníka (§ 62 ObčZ). Toto ustanovení je odrazem závěru uvedeného v nálezu Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04: „Ustanovení čl. 5 Listiny stanoví, že každý je způsobilý mít práva, což zavazuje obecné soudy, aby v opatrovnickém řízení nevydaly rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům dříve, než určí osobu, jejímž prostřednictvím bude omezovaný nadále vykonávat svá práva. Pokud tak soud neučiní, nemůže jeho rozhodnutí, s ohledem na působení čl. 5 Listiny, bránit omezovanému přímo se domáhat svých práv.“

Bylo-li zahájeno řízení o svéprávnosti a nebylo zastaveno, soud zahájí řízení ve věcech opatrovnictví člověka a řízení spojí. Pro řízení je příslušný soud, který vede řízení o svéprávnosti. Je logické, aby o obojím bylo rozhodnuto najednou v rámci jediného řízení (ostatně i za dřívější úpravy obě řízení probíhala fakticky společně). Je to výhodné nejen pro zájmy opatrovance, ale sekundárně též z hlediska procesní ekonomie.⁸³

5.1 Výběr opatrovníka

O institutu předběžného prohlášení bude pojednáno v následující kapitole, protože však může hrát roli při ustanovení opatrovníka, je nyní potřeba uvést alespoň základní vymezení tohoto institutu: v očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může člověk projevit vůli, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem, nebo aby je spravovala určitá osoba, nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem (§ 38 ObčZ). Takový projev vůle je nazýván předběžným

⁸³ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 100

prohlášením. Může mít formu veřejné listiny (sepsané notářem) nebo soukromé listiny potvrzené dvěma svědky. V případě, že opatrovanec sepsal předběžné prohlášení, ve kterém opatrovníka označil, bude soud z tohoto prohlášení při ustanovení opatrovníka vycházet; rozhoduje-li soud o omezení svéprávnosti člověka, může osoba jím povoláná za opatrovníka navrhnout, aby byla opatrovníkem jmenována (§ 61). Je-li tato osoba způsobilá k opatrovnictví, soud ji s jejím souhlasem opatrovníkem jmenuje. Tato úprava předpokládá vedle existence takového prohlášení, že osoba povoláná za opatrovníka o takovém prohlášení ví; této osobě však přesto nemusí být známo, že je u soudu vedeno řízení o svéprávnosti toho, kdo ji pro jmenování opatrovníkem určil. Proto má soud povinnost zjistit, zda takové prohlášení existuje a pokud ano, je soud povinen zjistit stanovisko osoby určené ke jmenování opatrovníkem.

Pokud je předběžné prohlášení učiněno formou **veřejné listiny**, je vedeno v Seznamu prohlášení o určení opatrovníka. Podle § 47 ZŘS soud zjistí, zda je v Seznamu prohlášení o určení opatrovníka takové prohlášení (případně jeho odvolání) učiněné osobou, jejíž svéprávnost má být omezena, evidováno. Je-li takové prohlášení evidováno, zjistí také údaje o určeném opatrovníku a údaj, u kterého notáře je taková listina uložena.

Předběžné prohlášení sepsané formou soukromé listiny nikde evidováno není, proto bude obtížnější jeho existenci zjistit. Soud proto od rodiny a přátel osoby, o jejíž svéprávnosti rozhoduje, zjistí, zda je jim o takovém prohlášení něco známo, a požádá o předložení prohlášení.⁸⁴

Zjistí-li soud, že existuje předběžné opatření, ve kterém je označena osoba opatrovníka, má povinnost zjistit její stanovisko. S jejím souhlasem a za předpokladu, že je k opatrovnictví způsobilá podle § 63, ji soud jmenuje opatrovníkem. Nesouhlasí-li s opatrovnictvím, jmenována být nemůže.

Ustanovení § 62 upravuje situaci, kdy předběžné prohlášení učiněno není; při výběru opatrovníka přihlédne soud k přáním opatrovance, k jeho potřebě i k podnětům osob opatrovanci blízkých, sledují-li jeho prospěch, a dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi. Přáním opatrovance se rozumí projev člověka o tom, jakým způsobem by mělo být opatrovnictví vykonáváno, co od svého opatrovníka očekává za výpomoc apod.

⁸⁴ Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 308

Získání těchto údajů může soudu napomoci s výběrem konkrétního opatrovníka, pokud konkrétní osobu neurčí sám opatrovanec.⁸⁵

Opatrovníkem **nelze jmenovat** osobu nezpůsobilou právně jednat nebo osobu, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance, ani provozovatele zařízení, kde opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení (§ 63). Cílem opatrovnictví je podle § 457 ochrana zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv. Právě proto opatrovníkem nelze jmenovat osobu nezpůsobilou právně jednat. Člověk, který není plně svéprávný, totiž neskýtá záruku ochrany zájmů zastoupeného, nemohl by totiž jednat ve věcech, ve kterých je sám ve svéprávnosti omezen. Ze stejného důvodu není možné opatrovníkem jmenovat ani osobu, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance. Je logické, že taková osoba by upřednostňovala ochranu svých zájmů před zájmy opatrovance, který by tím byl poškozen. Z důvodu možného střetu zájmů není možné opatrovníkem jmenovat ani provozovatele zařízení, kde opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení (například jeho zaměstnance).⁸⁶ Opatrovníkem též nelze jmenovat osobu, která se jmenováním opatrovníkem nesouhlasí.

Rozhoduje-li soud o jmenování opatrovníka člověku, může tak učinit až po jeho zhlédnutí, nebrání-li tomu nepřekonatelná překážka (ve výjimečných případech tedy lze od zhlédnutí upustit, na rozdíl od zhlédnutí posuzovaného při rozhodování o omezení jeho svéprávnosti, od kterého upustit nelze). Soud musí vyslechnout vyjádření opatrovance nebo jinak zjistit jeho stanovisko a vycházet z něho (§ 471 odst. 1). Soud jmenuje opatrovníkem osobu, kterou opatrovanec navrhl, je-li to možné. Není-li to možné (osoba nemůže být opatrovníkem z důvodů uvedených v § 63 nebo se jmenováním nesouhlasí), jmenuje soud opatrovníkem zpravidla příbuzného nebo jinou osobu opatrovanci blízkou, která osvědčí o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna (§ 471 odst. 2). Způsob, jakým by měl opatrovník osvědčit dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna, zákon neuvádí (soud, který dohlíží na řádné plnění povinností, však může opatrovníka odvolat, pokud své povinnosti neplní; mezi ně patří i povinnost projevovat o opatrovance

85 Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 248

86 Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 313

skutečný zájem). Pokud není možné ani takovou osobu jmenovat, soud jmenuje jinou osobu, která splňuje podmínky pro to, aby se stala opatrovníkem, nebo **veřejného opatrovníka**. Způsobilost být veřejným opatrovníkem má obec, kde má opatrovanec bydliště, anebo právnická osoba zřízená touto obcí k plnění úkolů tohoto druhu (nesmí se však jednat o provozovatele zařízení, kde opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby); souhlas veřejného opatrovníka se jmenováním se nevyžaduje.

5.2 Práva a povinnosti opatrovníka

Výběr opatrovníka je pro opatrovance naprosto zásadní. Opatrovník je podle § 46 odst. 1 povinen udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení, projevovat o něj skutečný zájem, dbát o jeho zdravotní stav, starat se o naplnění jeho práv a chránit jeho zájmy.

V případě, že rozhoduje o opatrovancových záležitostech, je povinen vysvětlit opatrovanci srozumitelně povahu a následky rozhodnutí.

Podle § 467 opatrovník při plnění svých povinností naplňuje opatrovancova právní prohlášení a dbá jeho názorů, i když je opatrovanec projevil dříve, včetně přesvědčení nebo vyznání, soustavně k nim přihlíží a zařizuje opatrovancovy záležitosti v souladu s nimi. Není-li to možné, postupuje opatrovník podle zájmů opatrovance (odst. 1). Opatrovník dále dbá, aby způsob opatrovancova života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním opatrovancovým představám a přáním (odst. 2).

Pokud opatrovník spravuje jmění zastoupeného, náleží mu podle § 461 odst. 1 jen běžná správa takového jmění. Nejedná-li se o běžnou záležitost, vyžaduje se k naložení se jměním zastoupeného schválení soudu. V běžných záležitostech tedy jedná samostatně. Dar, dědictví nebo odkaz určené pro zastoupeného s podmínkou, že jej bude spravovat třetí osoba, jsou ze správy podle odstavce § 461 dst. 1 vyloučeny. Opatrovník však může přijetí takového daru, dědictví nebo odkazu odmítnout, k odmítnutí se opět vyžaduje schválení soudu. Opatrovník nemůže požadovat od opatrovance podle § 462 odměnu za zastoupení. Je-li ovšem povinen spravovat jmění opatrovance, pak mu lze přiznat odměnu. O její výši přitom rozhodne soud s přihlédnutím k nákladům správy, hodnotě spravovaného majetku a výnosům z něho, časové i pracovní náročnosti správy.

Přestože je zde osoba příbuzná opatrovance, která osvědčí o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem, opatrovanec projeví přání, aby se tato osoba stala opatrovníkem a navržená osoba se jmenováním souhlasí, není zaručeno, že takové opatrovnictví bude dlouhodobě a bezproblémově fungovat. Autorka byla přítomna řízení o svéprávnosti osoby, která již dříve byla ve svéprávnosti omezena a jejím opatrovníkem byla jmenována její sestra. Posuzovanou byla čtyřiaadvacetiletá žena s lehkou mentální retardací a poruchou, chování projevující se zejména v nezodpovědnosti a neschopnosti dodržovat svoje závazky; žijící v chráněném bydlení. Při jednání opatrovnice soud požádala, aby byla z funkce opatrovníka odvolána. K tomu uvedla, že například opakovaně sjednala sestře brigádu, sestra měla vždy problém s pracovní kázní a všechny dosavadní pokusy skončily tak, že přestala na pracoviště docházet, aniž by dala vědět osobě, pro kterou pracovala. Nemalé problémy nastaly i v otázkách majetkových. Opatrovnice uvedla, že se z pohledu opatrovankyně z pomocníka stala „drábem“, který ji nepřiměřeně kontroluje. Když hrozilo, že by opatrovnictví mohlo vážně narušit sourozenecký vztah mezi opatrovankyní a opatrovníci, rozhodla se opatrovnice s výkonem opatrovnické funkce skončit. Protože nebyla jiná osoba, která by mohla funkci opatrovníka vykonávat, soud jmenoval opatrovníka veřejného, kterým se v tomto případě stala obec.

6 PODPŮRNÁ OPATŘENÍ PŘI NARUŠENÍ SCHOPNOSTI PRÁVNĚ JEDNAT

Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat jsou upravena v Oddílu 2 občanského zákoníku. Omezení svéprávnosti (soudě dle svého zařazení právě do tohoto oddílu ObčZ, je omezení svéprávnosti také jednou z forem podpůrného opatření) je až nejzazším prostředkem, kterého má být použito pouze tehdy, kdy mírnější opatření nepostačují.

Občanský zákoník upravuje tato podpůrná opatření: předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti. Jako další alternativu k omezení svéprávnosti lze uvést ustanovení opatrovníka člověku, jemuž působí zdravotní stav obtíže při správě jeho majetku nebo při hájení jeho práv podle § 469 ObčZ.

Řízení o některých podpůrných opatřeních je upraveno v § 31 – 33 ZŘS.

Tématem této diplomové práce je omezení svéprávnosti; podpůrným opatřením při narušení je proto věnována jen okrajová pozornost. Účelem této kapitoly není podat úplný obraz o těchto právních nástrojích, spíše jen nastínit jiné možnosti podporovaného rozhodování, není-li pro omezení svéprávnosti dostatečný důvod.

6.1 Předběžné prohlášení

Institut předběžného prohlášení je preventivním opatřením. Je upraveno v § 38 – 44 ObčZ. O předběžném prohlášení bylo již částečně pojednáno v předchozí kapitole v souvislosti s vázaností soudu tímto prohlášením co do určení opatrovníka osobě, jejíž svéprávnost soud omezuje. Jeho smyslem je umožnit člověku v očekávání vlastní nezpůsobilosti (zejména za situace, kdy u sebe pozoruje postupné rozvíjení duševní poruchy jako je např. Alzheimerova choroba nebo demence) projevit závazně vůli pro případ, že nebude schopen svoje záležitosti spravovat sám, a určit, jak, popř. kým mají být jeho záležitosti nadále spravovány.

Vzhledem k závažnosti tohoto předběžného prohlášení stanoví ObčZ řadu formálních náležitostí, které mají být splněny: prohlášení má mít formu **veřejné listiny** nebo listiny **soukromé**, opatřené datem a podepsané dvěma svědky. Je-li obsahem prohlášení pořízeného veřejnou listinou určení, kdo se má stát

opatrovníkem, ten, kdo listinu sepsal (zpravidla notář), zapíše údaje o tom, kdo prohlášení pořídil, kdo je povolán za opatrovníka a kdo veřejnou listinu sepsal, do neveřejného seznamu. Zvláštní pravidla jsou stanovena pro případ, že prohlášení činí nevidomý nebo osoba, která neumí nebo nemůže číst a psát.

Předběžné prohlášení lze **odvolat**, výslovné odvolání musí mít formu předepsanou pro učinění předběžného prohlášení. Také odvolání prohlášení učiněné formou veřejné listiny je evidováno ve veřejném seznamu. Účinky odvolání předběžného prohlášení má i zničení listiny.

Změní-li se okolnosti zjevně tak podstatným způsobem, že člověk, který prohlášení učinil, by je za takových okolností neučinil nebo by je učinil s jiným obsahem, **soud prohlášení změni nebo zruší**, pokud by jinak člověku, který prohlášení učinil, hrozila závažná újma. Před vydáním rozhodnutí soud vyvine potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož prohlášení rozhoduje, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si člověk zvolí.

Je-li prohlášení nebo jeho odvolání neplatné, soud k nim přihlédne, není-li příčiny pochybovat o vůli toho, kdo je učinil.

6.2 Nápomoc při rozhodování

Účelem tohoto institutu, upraveného v § 45 – 48 ObčZ, je poskytnutí podpory v rozhodování. Potřebuje-li člověk nápomoc v rozhodování, protože mu v tom duševní porucha působí obtíže, třebaže nemusí být omezen ve svéprávnosti, může si s podpůrcem ujednat poskytování podpory ve formě **smlouvy o nápomoci**. Podpůrců může být i více.

Smlouvou o nápomoci se podpůrce zavazuje podporovanému, že bude s jeho souhlasem přítomen při jeho právních jednáních, že mu zajistí potřebné údaje a sdělení a že mu bude nápomocen radami.

Účinnost smlouvy je podmíněna **souhlasem soudu**; o schválení smlouvy o nápomoci lze rozhodnout jen na návrh podporovaného nebo podpůrce, k návrhu musí být smlouva o nápomoci přiložena. Není-li smlouva uzavřena v písemné formě, musí být její podstatný obsah zachycený v návrhu. Strany mohou projevit vůli uzavřít smlouvu přímo před soudem.

Podpůrce postupuje při plnění svých povinností v souladu s rozhodnutími podporovaného, nesmí ohrozit zájmy podporovaného nevhodným ovlivňováním, ani se na úkor podporovaného bezdůvodně obohatit. Zvláštní oprávnění má

podpůrce v případě, kdy podporovaný právně jedná v písemné formě. V tomto případě může podpůrce připojit svůj podpis s uvedením své funkce, popřípadě i s údajem o podpůře, kterou podporovanému poskytl.

Nejdůležitějším oprávněním podpůrce je **právo namítat neplatnost právního jednání podporovaného** (v případech, kdy právní jednání působí podporovanému újmu).

Soud může podpůrce odvolat na návrh podporovaného, v případě, že podpůrce závažně poruší své povinnosti, i bez návrhu.

6.3 Zastoupení členem domácnosti

Zastoupení členem domácnosti upravuje ObčZ v § 49 – 54. Tento institut umožňuje, aby zletilého, kterému brání duševní porucha právně jednat, a zároveň nemá jiného zástupce, zastupoval člen domácnosti. Tímto členem může být potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, nebo osoba, která žila se zastoupeným před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky.

Zástupce dá zastoupenému na vědomí, že ho bude zastupovat, a srozumitelně mu vysvětlí povahu a následky zastoupení. Odmítne-li to člověk, který má být zastoupen, zastoupení nevznikne; k odmítnutí postačí schopnost projevit přání. Naopak ke vzniku zastoupení se vyžaduje **schválení soudu**. Soud vyvine před vydáním rozhodnutí potřebné úsilí, aby zjistil názor zastoupeného (a to i za použití způsobu dorozumívání, který si zastoupený zvolí).

Zastoupení se vztahuje na **obvyklé záležitosti**, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného. Zástupce však není oprávněn udělit souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity člověka s trvalými následky.

Zástupce může **nakládat s příjmy** zastoupeného v rozsahu potřebném pro obstarání obvyklých záležitostí; s peněžními prostředky na účtu zastoupeného však může nakládat jen v rozsahu nepřesahujícím výši životního minima.

Zastoupený může mít zástupců více, postačí, pokud jedná jeden z nich. Jedná-li však vůči další osobě více zástupců a odporují-li si, nepřihlíží se k projevu žádného z nich.

Zastoupení **zaniká**, pokud soud jmenuje zastoupenému opatrovníka, pokud se zástupce zastoupení vzdá nebo pokud zastoupený odmítne, aby ho zástupce dále zastupoval. Je-li uzavřena smlouva o nápomoci, zanikne zastoupení účinností smlouvy v rozsahu, v jakém je zastoupený způsobilý právně jednat.

ZÁVĚR

Tato práce si kladla za cíl poskytnout ucelený obraz o institutu omezení svéprávnosti a poskytnout odpovědi na otázky položené v úvodní kapitole. Na tomto místě je vhodné tyto otázky připomenout a jejich stručným zodpovězením shrnout celý obsah této práce.

- co to je svéprávnost: způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat),
- kdy a proč je využíván institut omezení svéprávnosti: pokud člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat; hrozila-li by mu jinak závažná újma a vzhledem k jeho zájmům nepostačí mírnější opatření,
- jakým způsobem a v jakém rozsahu je možné svéprávnost omezit: omezit svéprávnost může jen soud, a to v rozsahu, v jakém není člověk schopen právně jednat; omezení se nikdy netýká práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života,
- jaké jsou dopady omezení svéprávnosti: omezí-li soud svéprávnost člověka, zároveň mu jmenuje opatrovníka, který za něj bude jednat v oblastech, ve kterých není způsobilý jednat,
- jaké jsou další nástroje právní ochrany osoby, která není schopna sama právně jednat, je-li omezení svéprávnosti nevyhovující: nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti; v očekávání vlastní nezpůsobilosti (v době, kdy je schopna sama právně jednat) může učinit předběžné prohlášení.

Omezení svéprávnosti je závažným zásahem do přirozených práv osob, proto je třeba při rozhodování o omezení svéprávnosti myslet na to, aby nebyla omezována ve větším rozsahu, než je nezbytně třeba. Zároveň je třeba zvážit všechny mírnější alternativy, kterými by bylo možné dosáhnout cíle.

Podle předchozí právní úpravy bylo možné člověku svéprávnost (resp. způsobilost k právním úkonům) nejen omezit, ale též ho svéprávnosti zbavit. Osoby, které byly zbaveny způsobilosti k právním úkonům, nebo jim byla omezena, nabudou svéprávnosti nejpozději dne 1. 1. 2017, nebude-li do té doby zahájeno řízení o omezení svéprávnosti takové osoby.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ODBORNÁ LITERATURA

Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část.* 1. vydání, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, 432 s. ISBN 978-80-7478-326-5

Eliáš, K. a kol.: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou.* 1. vydání, Praha: Sagit, a.s., 2012, 1120 s. ISBN 978-80-7208-922-2

Lavický, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.* 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9

Melzer, F., Tégl, P. a kol. *Občanský zákoník. I. svazek § 1-117 Obecná ustanovení. Velký komentář.* 1. vydání, Praha: Leges, 2013, 720s. ISBN 978-80-87576-73-1

Marečková, M., Matiaško, M. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání. Otázka opatrovnictví dospělých.* 1. vydání. Praha: Linde, a.s., 2010, 223 s. ISBN 978-80-7201-801-7

Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláčil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 1056 s. ISBN 978-80-7400-297-7

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M.: *Občanský zákoník I. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 2709 s. ISBN 978-80-7400-108-6

ODBORNÉ ČLÁNKY

Hromada, M., Šíma, A.: *Praktické otázky omezování svéprávnosti.* Soudní rozhledy 4/2015, s. 122

Kotrady, P.: *Několik úvah k rozhodování o způsobilosti k právním úkonům.* Právní rozhledy 13-14/2012, s. 499

Marečková, J.: *Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.* Právní rozhledy 3/2009, s. 86

PRAMENY

- Zákon č. 89/2012, Sb., občanský zákoník (ObčZ)
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (ZŘS)
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (OSŘ)
- Listina základních práv a svobod (vyhlášená pod č. 2/1993 Sb.)
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (vyhlášená pod číslem 209/1992 Sb.)
- Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (vyhlášená pod č. 10/2010 Sb. m. s., ve znění opravy vyhlášené pod č. 44/2010 Sb. m. s.)
- Doporučení R 99 (4) Výboru ministrů členskými státy o zásadách právní ochrany dospělých nezpůsobilých osob (znění Doporučení je dostupné na http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Umluvy/zdravotnictvi/R_99_4_zasady_pravni_ochrany_nezpusobilych.pdf)

SOUDNÍ ROZHODNUTÍ

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (dostupná na <http://www.echr.coe.int/>, v databázi HUDOC)

- Matter v. Slovensko, stížnost č. 31534/96, rozhodnutí ze dne 5. 7. 1999
- Shtukaturov v. Rusko, stížnost č. 44009/05, rozhodnutí ze dne 27. 3. 2008
- X. v. Chorvatsko, stížnost č. 11223/04, rozhodnutí ze dne 17. 7. 2008

Nálezy Ústavního soudu (nálezy jsou dostupné v databázi nálezů Ústavního soudu na <http://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>):

- Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. 10. 1994
- IV. ÚS 412/04 ze dne 7. 12. 2005
- II. ÚS 2630/07 ze dne 13. 12. 2007
- IV. ÚS 3102/08 ze dne 12. 7. 2010
- I. ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2009
- Pl. ÚS 43/10 ze dne 13. 4. 2011

Rozhodnutí a stanoviska Nejvyššího soudu ČR (dostupné v databázi na <http://www.nsoud.cz/>)

- Rozsudek NS ČR ze dne 13. 3. 2003, sp. zn. 22 Cdo 2014/2001
- Rozsudek NS ČR ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3580/2010
- Rozsudek NS ČR ze dne 17. 12. 2014, sp. zn. 30 Cdo 4467/2014

Další rozhodnutí a stanoviska

- Zpráva o úrovni řízení a rozhodování soudů České socialistické republiky ve věcech způsobilosti k právním úkonům, projednané a schválené občanskoprávním kolegiem NS ČSR ze dne 18. 11. 1977, Cpj 160/76
- Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 8. 12. 1964, sp. zn. 6 Co 651/64
- Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 9. 6. 2014, sp. zn. 24 Co 193/2014

Ostatní zdroje

<http://vrcha.webnode.cz> – osobní stránky soudce Nejvyššího soudu ČR, JUDr. Pavla Vrchy

SUMMARY

The central theme of the diploma thesis is the limitation (restriction) of legal capacity. The introductory chapter deals with the shift in the regulation from the deprivation of legal capacity in the old Civil Code to the current legal regulation of the limitation of legal capacity and less restrictive measures.

In the second chapter the term legal capacity is defined - this means the capability to acquire for themselves their own legal rights and commit to obligations (legal act).

As it is leads to a serious infringement of the natural rights of man, therefore, firm rules must be established when it is possible to limit the legal capacity. The thesis describes the reasons for which it is possible to limit the legal capacity in the third chapter; the legal capacity may be limited only when a person is due to a mental disorder that is not only temporary, capable to act legally; where there is a threat of a serious harm and milder measures are not sufficient with respect for his good.

Chapter 4 discusses the way and the extent of the limitation of the legal capacity: the court only has the jurisdiction and authority to limit the legal capacity, and only up to the extent to which a person is not capable to act legally. Limitations can never affect the right of self-legally act in the common affairs of everyday life.

Chapter 5 deals with the consequences of judicial decisions restricting legal capacity: If the court restricts the legal capacity of a man, immediately the court shall appoints a guardian, who is capable to act in the areas of limitation instead of the ward. Also the method of selecting a guardian and his rights and obligations are described in this chapter.

The thesis also mentions the supporting measures as milder and less restrictive means to supported decision-making.

When deciding on the limitation of the legal capacity the court should always consider not restrict the legal capacity to a greater extent than is absolutely necessary. It is also necessary to consider all the milder alternatives that would achieve the objective.